

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Rūtos Samuolienės
Neakivaizdinio skyriaus V kurso studentės

Magistro darbas

**Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo
sudėčių panašumai ir skirtumai**

**Extortion of Property and Self-Governing:
Similarities and Differences in Crime Composition**

Vadovas lekt. D.Stasiulis
Recenzentas doc. A.Abramavičius

TURINYS

Įžanga.....	2
1. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO SAMPRATOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE.....	5
1.1. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sampratų raida	5
1.2. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo reglamentavimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose	8
2. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO SUDĖČIŲ LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI	12
2.1. Objektas, dalykas ir nukentėjusysis	13
2.2. Objektyvioji pusė	24
2.3. Subjektas	35
2.4. Subjektyvioji pusė.....	37
2.5. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo panašumai ir skirtumai: situacijos analizė	43
3. TURTO PRIEVARTAVIMĄ IR SAVAVALDŽIAVIMĄ KVALIFIKUOJANTYS POŽYMIAI, JŲ PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI.....	49
IŠVADOS	57
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60
Panaudotų šaltinių sąrašas:	61

Ižanga

Kiekvienos visuomenės vertybių skalė priklauso nuo politinių, istorinių, kultūrinių, religinių ir teisinių jos raidos ypatumų. Aukščiausios visuomenės vertybės yra imamos baudžiamosios teisės apsaugon (*ultima ratio*)¹, kriminalizuojant pasikėsinimus į šias vertybes². Negatyvūs socialiniai reiškiniai, kaip: išnaudojimas, smurtas, asmens laisvės varžymas, psichinė ir fizinė prievarta, skurdi socialinė aplinka, nedarbas ir t.t. turi sąsają su įvairiais nusikaltimais, taip pat ir turto prievartavimu bei savavaldžiavimu. Šie nusikaltimai yra pavojingi, jais kėsinamasi į svarbiausius visuomenės gėrius – nuosavybę, turtines teises, turtinius interesus ir asmens teises, laisves.

Lietuvos narystė Europos Sąjungoje, valstybėje vykstantys ekonominiai pokyčiai, skatina poreikį nuolat peržiūrėti ir tikslinti baudžiamąjį įstatymą, baudžiamąjį procesą, kitus teisės aktus. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatos suderintos su tarptautinės teisės – Europos Tarybos, Jungtinių Tautų Organizacijos, Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais. Reformuojant Lietuvos Respublikos įstatymus pakeistas ir turto prievartavimo bei savavaldžiavimo teisinis reglamentavimas.

Turto prievartavimo sudėtis yra viena sudėtingiausių teisinių baudžiamojo kodekso konstrukcijų, o savavaldžiavimas, kaip nusikaltimas valdymo tvarkai, tampa vis aktualesnis teismų praktikoje. Turto prievartavimo sudėtyje plačiausiai iš visų turtinių nusikaltimų apibrėžtas nusikaltimo dalykas, o veika pasireiškia neteisėto reikalavimo, suteikti kaltininkui ar kitam asmeniui turtinę naudą ir, prievartos vienvė. Visa tai nulemia daugybę turto prievartavimo teisinio vertinimo ir atirbojimo nuo kitų nusikaltimų problemų³. Savavaldžiavimo atvejų per 2004-2006 metus skaičius nemažėjo, o išaugo. Tokią situaciją lemia naujos rinkos sąlygos, komercinių santykių plitimas, investavimo bei skolinimosi procesai. Lietuvos teisinėje literatūroje savavaldžiavimas nėra išsamiai analizuotas, o dažniausiai tik apžvelgiamas kalbant apie nusikaltimus valdymo tvarkai. Turtiniai nusikaltimai, tame tarpe ir turto prievartavimas, analizuoti įvairių Lietuvos autorių darbuose, pvz. O.Fedosiuko, V.Stankevičiaus, A.Drakšienės, K.Jovaišos ir kt.

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumų ir skirtumų lyginamoji analizė svarbi praktikoje sprendžiant išskylančias šių nusikaltimų kvalifikavimo bei atirbojimo problemas, tačiau išsamių Lietuvos ir užsienio autorių darbų šia tema kol kas

¹ Ultima ratio [lot.], paskutinis argumentas, paskutinė priemonė. Žr. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius. 2005. P.764.

² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Justitia. Vilnius.2006. P.119.

³ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.5.

nėra atlikta. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumai ir skirtumai iš dalies atskleidžiami O. Fedosiuko monografijos „Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas“ 5 skyriaus 2 dalyje „Turto prievartavimas ir savavaldžiavimas“. Iš esmės nenagrinėta kuo panašūs bei skirtingi turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, kvalifikuojantys požymiai. Menkai analizuotos turto prievartavimo perkvalifikavimo į savavaldžiavimą tendencijos.

Magistro darbe, remiantis Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktais, mokslinė literatūra, teismų praktika, oficialiais nusikalstamumo duomenimis, analizuojami turto prievartavimą ir savavaldžiavimą siejantys panašumai ir skirtumai, išryškinamas šių nusikaltimų atribojimo praktinis aktualumas, turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, nusikaltimus kvalifikuojantys požymiai.

Darbo tikslui pasiekti:

- atskleidžiama turto prievartavimo ir savavaldžiavimo samprata;
- remiantis baudžiamųjų bylų medžiaga parodomas dažniausiai pasitaikančios turto prievartavimo ir savavaldžiavimo kvalifikavimo klaidos;
- bandoma išsiaiškinti, kokių požymių dažniausiai nepavyksta įrodyti teisme, kad veika iš turto prievartavimo perkvalifikuojama į savavaldžiavimą;
- atskleidžiami turto prievartavimą ir savavaldžiavimą kvalifikuojančių požymių panašumai ir skirtumai;
- remiantis statistinio tyrimo rezultatais, parodomi turto prievartavimo ir savavaldžiavimo panašumai bei skirtumai ir turto prievartavimo perkvalifikavimo į savavaldžiavimą tendencijos.

Ypatingas dėmesys skiriamas turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių lyginamajai analizei. Lyginant ir analizuojant minėtas sudėtis remiamasi baudžiamosios teisės teorija, mokslinė literatūra, teismų praktika, statistiniu tyrimu.

Siekiant išryškinti turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumus bei skirtumus, vadovaujamosi nuostata, jog kai kurios senos paradigmos⁴ problemos tampa

⁴ Paradigma (gr. paradeigma – pavyzdys, modelis) – tai mokslinės bendrijos priimtas mąstymo būdas, sąvokų tinklas, per kurį mokslininkas žvelgia į tikrovę. Tyrinėtojai, besiremiantys skirtingomis paradigmomis, tuos pačius faktus interpretuos skirtingai. Todėl į mokslo raidą galima žiūrėti kaip į paradigmų kaitos raidą. Naujos paradigmos atsiradimas dažnai perorientuoja mokslo problematikos supratimą. Kai kurios senos paradigmos problemos tampa nebeaktualios, o buvusios neesminės problemos – aktualios. Taigi paradigma ne tik suformuluoja mokslininko veiklos planą, bet dažnai padeda ir numatyti reikšmingas jo realizavimo kryptis. http://www.ik.ku.lt/lessons/konspekt/mokslardb/pazinimo_procesas.htm [Žr. 2007 m. vasario 28 d.]

nebeaktualios naujos paradigmos kontekste, o atsirandančių problemų sprendimui reikalingas naujas požiūris ir instrumentas. Tokiu būdu, teigtina, jog lyginamoji analizė yra vienas tų instrumentų, galinčių parodyti ir išryškinti turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių reikšmingumą šiandienos baudžiamosios teisės mokslui, teismų praktikai.

Lyginant ir analizuojant turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumus ir skirtumus naudojamos šiais tyrimo metodais:

- *Sisteminės analizės* – atskleidžiamos turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sampratos, parodomas turto prievartavimo ir savavaldžiavimo kvalifikavimo problemos;
- *Loginiu – analitiniu* – išryškinamas turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių atribojimo praktinis aktualumas, daromi apibendrinimai ir išvados;
- *Lyginamosios analizės* – analizuojami turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, kvalifikuojantys požymiai, turto prievartavimą ir savavaldžiavimą siejantys panašumai ir skirtumai;
- *Statistiniu – matematiniu* – parodoma turto prievartavimo perkvalifikavimo į savavaldžiavimą problema.

Darbe lyginant ir analizuojant turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumus ir skirtumus, remiamasi statistinio tyrimo rezultatais, t.y. Panevėžio apygardos prokuratūros duomenų baze, atskirų teismų praktika baudžiamosiose bylose, kurie parodo naujas turto prievartavimo perkvalifikavimo į savavaldžiavimą tendencijas. Aktualizuojama sudėtinga turto prievartavimo konstrukcija ir su naujuoju baudžiamuoju kodeksu pasikeitusi savavaldžiavimo sudėtis. Suformuluotos išvados, pasiūlymai leidžia teisės praktikams įdėmiau pažvelgti į turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumus ir skirtumus juos atribojant, bei teisingai kvalifikuojant.

Mokslinės literatūros, atskirų autorių darbų, straipsnių pasirinkta darbo tema labai trūksta, todėl temai atskleisti naudojamos keliais pagrindiniais šaltiniais – Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais ir kitais norminiais teisės aktais, ankščiau ir šiuo metu galiojančiais Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamaisiais įstatymais, O. Fedosiuko monografija, teismų praktika. Darbe taip pat remiamasi užsienio autorių darbais, oficialia nusikalstamumo statistika.

1. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO SAMPRATOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

1.1. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sampratų raida

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėtys Europos šalių ir JAV baudžiamuosiuose kodeksuose atsirado gana seniai, turi galias teisines šaknis ir raidos istoriją. Turto prievartavimo ištakų galima rasti net Senovės Romoje, t.y. 80 m. prieš m.e. pretoriui Oktavijui nustatius atsakomybę už *metus*, t.y. turto įgijimą, paremtą grasinimais⁵. Grasinimai buvo traktuojami tik kaip psichinis poveikis (ne kaip fizinė prievarta) ir turėjo nukentėjusiajam sukelti baimę bei priversti jį veikti prieš savo valią. Nauja sąvoka *Concussio* (sukrėsti, suardyti) atsirado imperatoriškuoju periodu, kuri apėmė turto prievartavimą apsimetant valdininku ir turto prievartavimą grasinant iškelti oficialų kaltinimą, o tam tikrais itin sunkiais atvejais už šį nusikaltimą buvo baudžiama net mirties bausme⁶.

Viduramžiais aptinkama turto prievartavimo ir šantažo sampratų formavimosi užuomazgų, atsiradus objektyviai būtinybei išskirti iš vagystės sudėtingesnes nusikalstamo praturtėjimo formas. Šių nusikaltimų teisinės definicijos baudžiamojoje teisėje atsiranda tik XIX a. pradžioje, t.y. turto prievartavimo apibrėžimas randamas 1810 m. Prancūzų baudžiamajame kodekse, kuris 1863 m. papildomas ir šantažo sudėtimi. Rusijos 1845 metų bausmių statutas numatė dvi savarankiškas turto prievartavimo konstrukcijas: grasinimus prievartaujant turtą ir vertimą prisiimti turtinę prievolę, o turto prievartavimo dalyku galėjo būti tiek daiktai, tiek ir turtinės teisės. Dėl šantažo sąvokos pasirinkimo vyko mokslininkų diskusija, o jau 1903 metų Rusijos Imperijos baudžiamasis statutas numatė atskiras turto prievartavimo ir šantažo sudėtis. Manytina, kad toks reglamentavimas atsirado Prancūziškos koncepcijos įtakoje, kuri tapo pavyzdine daugelio Europos valstybių baudžiamiesiems įstatymams. Šiuo laikotarpiu turto prievartavimo problematika buvo aktyviai nagrinėjama Prancūzijos, Vokietijos, Rusijos teisinėje literatūroje, ieškant atribojimo nuo plėšimo sudėties, o XIX a. pabaigoje turto prievartavimas jau buvo suprantamas ne kaip daiktinis, o turtinis plačiąja prasme, t.y. suvokiamas kaip vertimas suteikti bet kokią turtinę naudą.

Viduramžių teisėje aptinkamas savavaldžiavimo draudimas, kuris suprantamas kaip savavališkas ginčo sprendimas. Pavyzdžiui, 1468 metų Kazimiero teisyne, kuris buvo

⁵ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Kaunas. 1996. P.288.

⁶ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P. 42-43.

skirtas žemvaldžiams feodalams, įgijusiems imunitetą ir turėjusiems teisti savo valdinius – bajorus ir valstiečius, 20 straipsnyje buvo pasakyta „kas savavališkai puldinės ar kirs miškus, tokį reikia skusti didžiajam kunigaikščiui“, o 21 straipsnyje detalizuota: „Jeigu kas imtų savavališkai kirsti (mišką) arba daryti užpuolimus ir tuo būtų padaryta kam skriauda, tai tas turi mums skustis <...> ir mūsų ponai vaivados turi liepti pašaukti kaltinamąjį ir prievarta atvesti pas save, ir iškvosti, o kaltei paaiškėjus įkalinti“⁷. Apie tokių veiksmų draustinumą kalba ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Baudžiamasis Statutas.

Konceptuali turto prievartavimo norma XIX a. viduryje buvo suformuota Vokietijos baudžiamojoje teisėje, pripažinus turtinės naudos siekimą verčiant asmenį smurtu ar grasinimu atlikti, kęsti ar susilaikyti nuo kokio nors veiksmo. Prancūzų baudžiamoji teisė numatė, kad turto prievartavimas visada yra nukreiptas į turtinės teisės, bet ne į konkretaus daikto (pinigų) užvaldymą, o XX a. pradžioje vokiečių teisinėje literatūroje turtas aiškinamas plačiau ir suprantamas kaip visuma materialių ir nematerialių gėrių, kurie gali būti įvertinti pinigais.

Savavaldžiavimo sampratą atitinkanti norma aptinkama 1903 Rusijos Imperijos Statute: „Kas nusikalto privertęs asmens smurtu, baustinu grąšymu arba naudodamas piktam tėvų, globėjų arba kurią kitą valdžią, padaryti arba leisti ką, kuo peržengiama verčiamojo žmogaus teisė arba pareiga, arba atsisakyti nuo teisės vykdymo arba pareigos atlikimo <...>, jei privertęs žmogus turėjo pakankamo pagrindo manyti, kad versdamas jis vykdamas savo teisę, tai jis yra baudžiamas“. Savavaldžiavimas buvo laikomas nusikaltimu ir nepriklausomos tarpukario Lietuvos ir sovietiniu laikotarpiu.

Turto prievartavimo ir šantažo normas numatė ir pirmieji tarybiniai 1922 ir 1926 metų baudžiamieji kodeksai tik pastarajame abi veikos buvo įtrauktos į vieną sudėtį, kuri pasižymėjo konkretumu ir originalumu. Šioje normoje baimės požymis tiksliai pabrėžė psichinės prievartos esmę.

Nuo 1940 metų lapkričio 6 d. Lietuvoje galiojo 1926 metų Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas, kuris buvo pakeistas tik 1961 metais, įsigaliojus LTSR baudžiamajam kodeksui⁸. Šis įstatymas numatė atsakomybę už valstybinio ir asmeninio piliečių turto prievartavimą, kuris pasireiškė reikalavimu perduoti turtą arba teisę į turtą, grasinant nukentėjusiajam ar jo artimiesiems fiziniu smurtu, turto sunaikinimu, žinių, žeminančių jo ar jo artimųjų garbę paskelbimu⁹. 1961 metų LTSR Baudžiamasis

⁷ Valikonytė I. Lietuvos didžiosios kunigaikštystės Ponų tarybos vaidmuo valstybiniame ir politiniame gyvenime XV a. antroje pusėje. Vilnius. 1972. T.13. P.71-80.

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Žinios., 1961, Nr. 18-147.

⁹ LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius. 1989. P.182.

kodeksas savavaldžiavimą priskyrė prie nusikaltimų valdymo tvarkai (214str.)¹⁰. Šioje normoje buvo išskirti piliečių, valstybės ir visuomeninių įstaigų, įmonių ir organizacijų teisės bei interesai. Lietuvos Respublikos 1994 liepos mėn. 19 d. įstatymu svavaldžiavimo sudėtis buvo papildyta ir atsirado nauji nusikaltimo požymiai: „kito asmens tikros ar tariamos teisės vykdymas“, „grasinimas sunaikinti ar sugadinti turtą“, o taip pat kvalifikuojantys požymiai – buvęs teistumas, grupės iš anksto susitarusių asmenų padaryta veika. Tai buvo laikmetis, kuomet pasikeitus politinei ir ekonominei situacijai, asmenys tapę ūkio subjektais skolino pinigų, sudarinėjo civilinius sandorius, o vienai šaliai nesilaikant susitarimo sąlygų, padažnėjo savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės realizavimas savo nuožiūra.

1989 metais buvo sugriežtinta atsakomybė už turto prievartavimą, išskiriant valstybinio – visuomeninio ir asmeninio piliečių turto prievartavimą¹¹. Tokiu būdu buvo išplėstas turto prievartavimo dalykas – juo galėjo būti ne tik „turtas ir teisė į turtą“, bet ir „kokie nors turtinio pobūdžio veiksmai“. Atsisakyta požymio „reikalauti perduoti turtą ir grasinat panaudoti fizinį smurtą ateityje“. Dar vienas normos tobulinimo etapas – Lietuvos Respublikos 1994 m. liepos 19 d. įstatymas, kuriuo buvo patikslintas turto prievartavimo dalykas, atsirando požymis – „susilaikymas nuo turtinio pobūdžio veiksmų“, šantažo terminas, normos dispozicija praplėsta aiškinamaisiais požymiais, įvesti nauji kvalifikuojantys požymiai – „stambus mastas“ ir „didelė materialinė žala“.

Lietuvoje, XX a. pabaigoje prasidėjus politinėms ir ekonominėms permainoms, susidarė palankios sąlygos išplisti organizuotoms grupėms, kurios savo nusikalstamą veiklą pradėjo nuo primityvaus bauginimo, sprogdinimų ir fizinio susidorojimo su nepaklusniaisiais. Apie 1993 metus jau daugelis tokių grupių vertėsi reketu. Reketas¹² į Lietuvos gyvenimą įsiveržė apie 1987 metus, o piką pasiekė apie 1994-1995 metus. „Perestroikos“ laikmetis pasižymėjo sava specifika, to meto atskirų verslininkų pasisakymai aiškiai parodė iškreiptos turto prievartavimo statistikos priežastis¹³, todėl ypač didelę įtaką kovojant su apsaugos reketu turėjo laiku priimtos Lietuvos įstatymų

¹⁰ LTSR Baudžiamasis kodeksas. Vilnius. 1978. P.130.

¹¹ LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1989 metų balandžio 21 d. įsakas. LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1989, Nr. 13.

¹² Reketas –pavadinimas kilęs iš anglų kalbos žodžio „recet“ ir reiškia stambų šantažą, prievartavimą, gąsdinimą, smurtą, kurį naudoja organizuotos nusikaltėlių grupės.

¹³ Reketuojamų verslininkų buvo gana daug, tačiau retas jų ryždavosi kreiptis į policiją, bet ne todėl, kad bijojo ar nepasitikėjo teisėsauga. Jiems labiau apsimokėjo mokėti duoklę ir ramiai gyventi, nei pradėti ilgą teisminę procedūrą, kuri dar neaišku kaip baigsis.

pataisos¹⁴, tai akivaizdžiai sumažino pačių nusikalstamų grupuočių ir turto prievartavimų skaičių.

Lietuvos mokslininkai, teisininkai, praktikai ieškojo tobulesnio turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių varianto, kol buvo priimtose dabartinės 181 str. ir 294 str. konstrukcijos, įsigaliojus 2003 metų gegužės 1 d. naujam Lietuvos Respublikos Baudžiamajam kodeksui.

2.2. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo reglamentavimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose

Ne visų užsienio šalių baudžiamieji įstatymai turto prievartavimą reglamentuoja specialiaame straipsnyje, kuriame pateikiama išsami samprata. Tačiau esminiai turto prievartavimo dalyko požymiai, kuriais apibūdinama veika, apibrėžiami analogiškai – neteisėta turtinė nauda, pasireiškianti *reikalavimu* arba platesnio pobūdžio *vertimu* ir *grasinimu*. Vienu šalių įstatymais be turto prievartavimo, numato ir šantažo sudėtį (Pranzūzija, Olandija), o kitų šalių kodeksai konstruoja vieną bendrą turto prievartavimo sudėtį, kuri apima ir veikas, priimtas vadinti šantažu¹⁵ (Skandinavijos šalys, Vokietija, Italija). Skiriasi ir pačios turto prievartavimo konstrukcijos – vienos šalys konstruoja detaliau (Skandinavijos šalys), o kitos – lakoniškiau (Japonija, Italija), kur visi klausimai, susiję su normos taikymu, palikti teismų praktikai ir mokslui. Būtina paminėti, kad kai kurių valstybių kodeksai, pavyzdžiui, Belgijos baudžiamasis kodeksas, iš viso neišskiria turto prievartavimo kaip atskiro nusikaltimo, o atitinkami atvejai kvalifikuojami kaip smurtinės vagystės rūšis¹⁶. Įvairių valstybių įstatymų apžvalga leidžia daryti prielaidą, jog turto prievartavimo sudėtis yra viena sudėtingiausių konstrukcijų daugelio šalių įstatymuose, nelengvai atribojama nuo plėšimo, savavaldžiavimo sudėčių. Pavyzdžiui, Italijos BK¹⁷ 629 str. reglamentuoja „kas smurtu ar rimtu grasinimu priversdamas ką nors veikti ar neveikti suteikia sau ar kitiems neteisėtą turtinę naudą kito asmens sąskaita padaro turto prievartavimą“. Tai bendrais požymiais sudaryta norma, kuri apima visus

¹⁴ 1993 metų liepos 13 d. priimtose Operatyvinės veiklos įstatymo pataisos, žinomos kaip Prevencinio sulaikymo įstatymas, kuris leido dviems mėnesiams sulaikyti asmenį vien tik įtariant, kad jis dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje. Šios nuostatos nustojo galioti nuo 1997 m. liepos 1 d. Teigiamos įtakos turėjo taip pat daugelis 1993 m. sausio 28 d. priimtų Baudžiamojo proceso kodekso pataisų, įteisintų liudytojų bei nukentėjusiųjų išlaptinimą, technikos priemonių panaudojimą atliekant operatyvinius veiksmus.

¹⁵ Šantažas – [pranc. *chantage*], grasinimas paskelbti kompromituojančias žinias (tikras ar melagingas) siekiant savanaudiškų tikslų. Tarptautinių žodžių žodynas. Antra pataisyta laida. Vilnius. 2003.

¹⁶ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.49.

¹⁷ Italjanskij ugalovnyj kodeks 1930 m. Moskva, 1941.

įmanomus turtinės naudos suteikimo ir nusikalstamo poveikio būdus, tarp jų ir fizinį smurtą, tačiau ši aplinkybė sunkina turto prievartavimo atribojimą nuo plėšimo.

Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 163¹⁸ str. turto prievartavimu pripažįsta reikalavimą perduoti *svetimą turtą* arba teisę į turtą arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus grasinant panaudoti fizinį smurtą arba sunaikinti ar sužaloti turtą, taip pat grasinant paskleisti žinias, kurios gali padaryti esminę žalą nukentėjusiojo ar jo artimųjų teisėms ar teisėtiems interesams. Šio kodekso 163 str. 2 ir 3 dalys numato kvalifikuojančias aplinkybes: padarytas grupės iš anksto susitarusių asmenų; veikos nevienkartiškumas; fizinio smurto panaudojimas; organizuota grupė; stambus mastas; didelė žala nukentėjusiojo sveikatai; teistumas už grobimus ir turto prievartavimą¹⁹. Savavaldžiavimas reglamentuotas Rusijos Federacijos BK 330 str. ir tai yra savavališki veiksmai, prieštaraujantys įstatymais ar kitais norminiais teisės aktais nustatytai tvarkai, kurių teisėtumas yra ginčijamas organizacijos arba asmens, jei tokiais veiksmais padaryta esminė žala. Šio straipsnio 2 dalis nustato kvalifikuojančius požymius – smurto panaudojimą ar grasinimą jį panaudoti. Akivaizdu, jog Rusijos Federacijos įstatymų leidėjas konstruodamas šias sudėtis atskyrė saugomus teisinius gėrius – turto prievartavimu kėsিনamasi į nuosavybę, turtines teises bei interesus, o savavaldžiavimu – į įstatymų nustatytą subjektinių teisių įgyvendinimo tvarką. Taigi, savavaldžiavimu pripažįsta teisių įgyvendinimą neteisėtomis priemonėmis – savavališkais veiksmais, kurių teisėtumas yra ginčijamas. Konstrukcijos „teisėtumas yra ginčijamas“ aiškinimas paliekamas teismo dispozicijai, kadangi įstatymų leidėjas detaliau to nepaaiškino. Pagrindinis matomas turto prievartavimo nuo savavaldžiavimo atskyrimo kriterijus – objektas ir dalykas, o taip pat kaltininko subjektinės teisės vykdymas. Vienu atveju (turto prievartavimo) – vertimas suteikti neteisėtą turtinę naudą, o kitu atveju (savavaldžiavimo) – ginčijamos turtinės teisės įgyvendinimas. Manytina, kad šis juridinis faktas yra pagrindinis kriterijus atskiriant veikas.

Panaši turto prievartavimo koncepcija įtvirtinta Latvijos Respublikos Baudžiamajame kodekse. Įdomu tai, kad turto prievartavimo sudėties konstrukcija išskirta į du atskirus straipsnius. Latvijos Respublikos Baudžiamojo kodekso 183 str. nustatyta, kad turto prievartavimas yra „neteisėtas reikalavimas perduoti turtą arba turtines teises, ar atlikti kokius nors turtinius veiksmus, grasinant panaudoti prievartą prieš nukentėjusįjį ar jam artimus asmenis, atskleisti žinias, kompromituojančias nukentėjusįjį ar jam artimus

¹⁸ Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federaciji. Moskva 2001. P.64.

¹⁹ Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federaciji. Moskva 2001. P.64.

asmenis, sunaikinti turtą ar sukelti kitą esminę žalą²⁰. Kaip vieną iš kvalifikuojančių požymių, įstatymas numato veika sukeltas sunkias pasekmes, kurios apima žmogaus nužudymą, sunkų sveikatos sutrikdymą, didelės vertės turtinę žalą. Tačiau turto prievartavimą organizuotoje grupėje įstatymų leidėjas reglamentuoja kaip atskirą nusikaltimą (184 str.), tuo išskirdamas turto prievartavimą padarytą organizuotos grupės, kuri ir sukuriama turint tokį tikslą.

Latvijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas numato atsakomybę ir už savavaldžiavimą. Minėto kodekso 279 str. pateikiama jo konstrukcija: „savavaldžiavimas – tokie veiksmai, kurie prieštarauja norminiais teisės aktais nustatyta tvarkai ir kurių teisėtumas yra ginčijamas valstybinių ar savivaldybės institucijų arba kito asmens, jei tokie veiksmai susiję su esminės žalos padarymu“²¹. Taip pat išskiriami kvalifikuojantys požymiai – iš anksto susitarusių asmenų grupės padarytas nusikaltimas; pakartotinumumas; prievarta ir grasinimas; šaunamojo ginklo ar sprogstamųjų medžiagų panaudojimas. Akivaizdu, kad Rusijos Federacijos ir Latvijos Respublikos kodeksuose panašiai reglamentuojamos turto prievartavimo ir savavaldžiavimo konstrukcijos. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad užsienio šalyse turto prievartavimas dažniausiai laikomas kaip viena iš organizuoto nusikalstamumo formų, kelianti grėsmę visuomenės saugumui.

Dabar galiojantis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas savavaldžiavimo sudėtį taip pat priskiria prie nusikaltimų valdymo tvarkai ir yra reglamentuotas BK 294 straipsnyje. Savavaldžiavimas be kvalifikuojančių požymių įstatymų leidėjo laikomas mažiau pavojingu nusikaltimu, tokiu būdu paliekama galimybė nukentėjusiam asmeniui pačiam nuspręsti ar dėl tos veikos turi vykti baudžiamasis persekiojimas. Padarius savavaldžiavimą, t.y. kai buvo savavališkai vykdoma ginčijama arba pripažįstama bet nerealizuota savo ar kito asmens tikra ar tariama teisė ir padaryta didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams, procesas prasideda, jei nuo tokios veikos nukentėjęs asmuo teismui paduoda skundą ar jo teisėtas atstovas – pareiškimą. Prokuroras taip pat gali pareikšti reikalavimą, t.y. gali pats inicijuoti ikiteisminio tyrimo pradėjimą, jei mato, kad dėl padarytos veikos visuomeninio pavojingumo ar kitų aplinkybių būtina vykdyti procesą²².

Būtina pažymėti, kad savavaldžiavimas kaip administracinės teisės pažeidimas reglamentuojamas ir Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso

²⁰ Uģolovņj zakon (Saėjm) Latvijoskoj Respubliki. Riga. 1998.

²¹ Uģolovņj zakon (Saėjm) Latvijoskoj Respubliki. Riga. 1998.

²² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I dalis: Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003. P.423.

(toliau ATPK) 188 straipsnyje²³. Tačiau, kad toks neteisėtas kaltininko elgesys būtų pripažintas savavaldžiu bausmės prasme (BK 294 str.), yra būtinos įstatymų leidėjo nurodytos sąlygos: 1) asmuo, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos savavališkai vykdė ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę ir padarė didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams; 2) panaudojo psichinę ar fizinę prievartą nukentėjusiajam ar jo artimam asmeniui. Taigi, kaltininko savavališkas savo ar kito asmens teisių įgyvendinimas nesilaikant įstatyme nustatytos tvarkos, nepadaręs esminės žalos piliečių teisėms ar teisėtiems interesams, laikomas ne nusikaltimu, o administracinės teisės pažeidimu.

²³ Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Vilnius. 2003. P.128.

2. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO SUDĖČIŲ LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI

Pirmojoje darbo dalyje buvo akcentuota, kad turto prievartavimo sudėties konstrukcija naujajame ir dabar galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse iš turtinių nusikaltimų yra viena sudėtingiausių, o savavaldžiavimo – pakeista bei papildyta naujais požymiais. Praktika rodo, kad bet koks baudžiamojo įstatymo normos pakeitimas, naujų sąvokų atsiradimas nusikaltimo sudėtyje ar sudėtinga jos konstrukcija, pasireiškianti požymių įvairove, gali būti skirtingai suprantama tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnų, tiek teismo. Kvalifikavimo procesui labai svarbus pačios nusikaltimo sudėties suvokimas, būtinumas žinoti ir išmanyti nusikaltimo sudėties požymius, jų aiškinimą, atribojimo ypatumus. Todėl šioje darbo dalyje analizuojami turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumai bei skirtumai, padedantys nusikaltimus atskirti bei išvengti praktinių kvalifikavimo problemų.

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėtys reglamentuotos skirtinguose Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso skyriuose: turto prievartavimas – XXVIII skyriuje, kuriame reglamentuoti nusikaltimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams, o savavaldžiavimas – XLII skyriuje, kuriame pateikiami nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai. Turto prievartavimas yra vienas pavojingiausių nusikaltimų nuosavybei, pagal pavojingumo laipsnį priskiriamas apysunkių (BK 181 str. 1d.) ir sunkių (BK 181 str. 2d. ir 3d.) nusikaltimų grupei, o savavaldžiavimas – nesunkių (BK 294 str. 1d.) ir apysunkių (BK 294 str. 2d.) nusikaltimų grupei.

LR BK 181 str. 1. Tas, kas neturėdamas teisėto pagrindo atvirai ar užmaskuotai savo ar kitų asmenų naudai vertė kitą asmenį perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti grasindamas prieš nukentėjusį ar kitą asmenį panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti jo turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, arba panaudodamas kitokią psichinę prievartą, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki šešerių metų.

2. Tas, kas prievartaudamas turtą panaudojo fizinį smurtą, atėmė asmeniui laisvę, sunaikino ar sugadino jo turtą arba kitokiu būdu padarė jam didelės turtinės žalos, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

3. Tas, kas prievartavo didelės vertės turtą arba prievartavo turtą dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.

LR BK 294 str.1. Tas, kas nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos savavališkai vykdė ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę ir padarė didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas savavaldžiavo panaudodamas psichinę ar fizinę prievartą nukentėjusiam ar jo artimam asmeniui, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

3. Už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.

2.1. Objektas, dalykas ir nukentėjusysis

Nagrinėjant turto prievartavimo ir savavaldžiavimo santykį, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į skirtingus šių veikų kėsinimosi objektus. Turto prievartavimui būdingas vertimas suteikti neteisėtą turtinę naudą, kai turtinės kaltininko pretenzijos nepagrįstos jokia įstatymo ginama teise, o pagrindinis kriterijus, lemiantis savavaldžiavimo sudėties buvimą prievartiniuose veiksmuose yra kaltininko subjektinės tikros ar tariamos teisės vykdymas, padarant didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Toks atskyrimas yra labai svarbus nusikaltimų kvalifikavimo prasme, nes „šio juridinio pagrindo buvimas ar nebuvimas yra lemiamas sprendžiant klausimą kokią normą taikyti – turto prievartavimo ar savavaldžiavimo“²⁴.

Turto prievartavimo sudėties pateikimas naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“, išsprendė ir turtinių nusikaltimų objekto problemą. Iki naujojo baudžiamojo kodekso įsigaliojimo teisės mokslininkai turto prievartavimą įvardijo kaip nusikaltimą nuosavybei ir tai, nors nekėlė didelių diskusijų, aiškiai susiaurino turto prievartavimo sampratą bei vertė jį aiškinti plečiamai.

Prievartaujant turtą kėsinamasi į svarbiausius visuomenės gėrius – į nuosavybę, asmens turtines teises bei turtinius interesus, todėl *turto prievartavimo pagrindinis ir tiesioginis objektas yra nuosavybė, turtinės asmens teisės bei turtiniai interesai*. Baudžiamajame kodekse savavaldžiavimas priskiriamas nusikaltimams valdymo tvarkai, o šio nusikaltimo *tiesioginis objektas yra valstybėje įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyta asmens teisių ir pareigų įgyvendinimo tvarka*. Valdymo tvarka yra įstatymo saugomas gėris, kuris gali būti suprantamas kaip įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyta taisyklė, užtikrinančios valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų

²⁴ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.202.

įstatymais įgaliotų subjektų normalią veiklą, palaikant visuomeninę tvarką ir įstatymų laikymąsi, teikiant viešąsias paslaugas, garantuojant gyventojų teises bei tenkinant jų teisėtus lūkesčius. Tiek turto prievartavimas, tiek savavaldžiavimas turi papildomus objektus - turto prievartavimo atveju gali būti kėsinamasi į žmogaus gyvybę, jo sveikatą, laisvę, garbę ir orumą, todėl papildomas objektas yra tas nukentėjusiojo ar jo artimųjų teisinis gėris, į kurį kaltininkas konkrečiai kėsinaisi padarytu nusikaltimu, o savavaldžiavimo papildomas objektas yra konkrečios asmenų teisės ir teisėti interesai (nuosavybė, sveikata ir kt.). Papildomi objektai, abiejų nusikaltimų prasme, dažniausiai tiesiogiai nėra paveikiami, tačiau yra labai didelė grėsmė juos pažeisti, o analizuota teismų praktika tik patvirtina, kad dažniausiai kėsinamasi ar padaroma žala žmogaus sveikatai, laisvei ir nuosavybei, todėl darytina išvada, kad abu nusikaltimai šiame kontekste panašūs.

Taigi, turto prievartavimo tiesioginis objektas, o savavaldžiavimo – papildomas yra nuosavybė, kuri saugoma Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos: 17 straipsnio 2 punktas skelbia, kad „kiekvienas žmogus turi teisę turėti nuosavybę tiek vienas, tiek kartu su kitais ir iš nieko negali būti ji savavališkai atimta.“²⁵, bei LR Konstitucijos (23 str.). Nuosavybė kaip įstatymo saugomas teisinis gėris suprantama per nuosavybės teisės turinį, kurį sudaro trijų teisių – turto valdymo, naudojimo ir disponavimo turtu visuma. Tačiau, toks nuosavybės teisės aiškinimas civilinės teisės (CK 4.37 str.) prasme nepilnai atskleidžia nuosavybės kaip baudžiamosios teisės saugomo teisinio gėrio turinį. Tai turi būti suprantama ne tik kaip teisė, bet ir kaip atskiras objektas, visuomeninis gėris. „Tik daikto savininkas turi teisę savo nuožiūra valdyti, naudoti daiktą bei juo disponuoti, o visi kiti privalo elgtis su šiuo daiktu kaip su svetimu, todėl nusikaltimai nuosavybei pasireiškia būtent savo pareigos paisyti savininko subjektyvias nuosavybės teises, pažeidimu“²⁶. Prievartaujant turtą, kaltininkas kėsinaisi į nukentėjusiajam nuosavybės teise priklausantį konkretų daiktą, o savavaldžiaujant gali būti sunaikinti ar sugadinti konkretūs daiktai, todėl ir nuosavybė kaip turto prievartavimo pagrindinis objektas, o savavaldžiavimo papildomas objektas turi būti suprantamas ne tik kaip turtinė teisė, bet ir kaip atskiras objektas.

Nuosavybės teisė yra svarbiausia daiktinė teisė, bet įstatymu saugomos ir kitos civilinėje teisėje žinomos daiktinės ir nedaiktinės teisės. Daug platesnė už nuosavybės santykius yra prievolinių santykių sfera. Prievartaujant turtą gali būti kėsinamasi ne tik į

²⁵ 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius. 1991. P.5.

²⁶ Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas. 1997. P.249-250.

daiktines ir prievolines teises, bet ir į bet kurį kitą turtinį interesą²⁷, kurie pažeidžiami verčiant nukentėjusįjį atlikti turtinį veiksma ar nuo jo susilaikyti kaltininko ar kito asmens naudai.

Šiuo atveju tampa svarbi pati *turto* samprata, kurią reikia suprasti plačiau nei daiktą, jai priskiriant ir turtines teises, bei turtinius interesus, kurie turi ekonominę vertę. Teisinėje literatūroje sutinkami įvairūs turto sąvokos aiškinimai – vienas tokių, kad „turtas, suprantamas kaip pinigai ir visa kita nuosavybė, turinti tiek objektyvią, tiek ir asmeninę vertę, įskaitant ir nematerialias vertybes“²⁸. XIX a. žymūs civilistai juridinę turto sampratą aiškino kaip daiktų, turtinių teisių ir pareigų visumą, kadangi ji lengvai suvokiama, o norint įvertinti žmogaus turtą reikia suskaičiuoti ne tik daiktus, kurie yra jo nuosavybė, bet ir kokia yra jo turtinių teisių apimtis, taip pat kiek skolų (prievolių) šis žmogus turi. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas, pateikdamas plačią turto prievartavimo dispoziciją, taip pat leidžia daryti išvadą, kad esminės turtinės naudos, turtinės teisės ir turtinio intereso sąvokos turi būti suprantamos pačia plačiausia ekonomine turto samprata, kuri turto pripažįsta visumą materialių daiktų, turtinių teisių ir prievolių, taip pat ir kitų nematerialių vertybių, turinčių ekonominę turinį. Ekonominės vertės svarbą yra pabrėžęs žymus Rusijos civilistas K.Pobedonoscevas, kuris rašė, jog „esminė turto savybė – tai galimybė paversti jį pinigais“²⁹ ir tam reikia pritarti, kadangi turto sąvoka negali būti paaiškinama remiantis vien tik subjektyviu vertės kriterijumi. Tik objektyvus ekonominis daikto, teisės, naudos ar intereso turinys leidžia juos pavadinti turtiniais, bei atriboti nuo asmeninių neturtinių teisių. Vertimas pripažinti kitą asmenį bendraautoriumi ar autoriaus teisių perėmėju ar atsisakyti autorystės teisių yra nusikaltimas intelektinei ir pramoninei nuosavybei (BK 191 str. 2 d.), už kurį įstatymų leidėjas numatė švelnesnę (lyginant su turto prievartavimu) bausmę. Tačiau, kaltininkas privertęs kūrinio autorių atsisakyti savo teisių gali gauti labai didelę turtinę naudą ir tuo pačiu padaryti didelę turtinę žalą. Manytina, kad autoriaus teisių užgrobimas praturtėjimo tikslais turėtų būti kvalifikuojamas kaip turto prievartavimas, o siekiant tik asmeninės naudos – BK 191 str. 2 d.

Kaltininkas, prievartaudamas turtą verčia nukentėjusįjį veikti arba neveikti (perduoti, atlikti, susilaikyti), kitaip tariant, siekia gauti turtinės naudos, kuri pasireiškia ne tik materialaus turto gavimu, bet ir įvairių turtinių teisių įgyjimu, atleidimu nuo turtinės pareigos arba atliekant kitus turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikant.

²⁷ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.66.

²⁸ Ormeron D. Criminal law. Cases and Materials. Oxford university press. 2006. P.764.

²⁹ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.70.

Todėl seka išvada, kad yra būtini du kriterijai abibrėžiant turto prievartavimo objektą: 1) veikos nukreipimas į turtinės naudos gavimą; 2) priešingumas nukentėjusiojo turtinėms teisėms ir interesams. Reikia nepamiršti, kad turtinių teisių ir turtinių interesų įgyjimas bei įgyvendinimas turi atitikti teisėtumo reikalavimus, ir šis klausimas mažai nagrinėtas teisinėje literatūroje. Praktikoje pasitaiko atveju, kuomet kaltininkas siekia patenkinti savo turtines pretenzijas, pažeisdamas neteisėtus nukentėjusiojo interesus. Pavyzdžiui, formaliai žiūrint pasiūlymas „apsaugos“ už galimybę verstis prostitucijos verslu negali būti vertinamas kaip turto prievartavimas, nes tokiu būdu kėsinamasi į neteisėtą turtinį interesą. Tačiau, galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo teismo nagrinėtą bylą, kurioje V.T. ir A.L. buvo nuteisti už turto prievartavimą, nors kasaciniuose skunduose tvirtino, kad jų veiksmuose nebuvo turto prievartavimo požymių, o tik dalyvavimas nelegaliame prostitucijos versle, teikiant prostitutėms apsaugos paslaugas bei sprendžiant tarp jų ir klientų iškilusias problemas. Iš bylos medžiagos matyti, kad nuteistieji V.T. bei A.L. padėjo nukentėjusioms išspręsti konfliktines situacijas su agresyviais klientais ir nukentėjusios beveik du metus sutiko su tokiais sąlygomis bei bendradarbiavo su nuteistaisiais naudodamosi jų „apsaugos“ paslaugomis, tačiau šiai situacijai negalima taikyti tipinių sandorių galiojimo bei nutraukimo taisyklių. Nukentėjusiosios vertėsi nelegalia veikla, todėl situacija joms nebuvo palanki kreiptis į teisėsaugos institucijas dėl neteisėtų nuteistųjų veiksmų jų atžvilgiu, o šią aplinkybę nuteistieji suprato ir pasinaudojo. Teismas pripažino kasatorių teiginį teisingu, kad nukentėjusiųjų pragyvenimo šaltinis ir piniginės lėšos buvo iš nelegalios veiklos, tačiau tai nereiškia, jog tokie asmenys negali būti įstatymo ginami nuo nusikalstamų kėsinių³⁰.

Lietuvos Respublikos Konstitucija, kaip fundamentalus teisės aktas įpareigoja valstybę ginti ir saugoti žmogaus teises, o asmens teisių įgyvendinimas galimas tik įstatymų nustatyta tvarka, nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų. Savavališkas savo ar kito asmens tikrų ar tariamų teisių įgyvendinimas prieštarauja įstatymo nustatytai valdymo tvarkai. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje buvo nustatyta, kad kaltinamieji, veikdami bendrininkų grupėje savavališkai, nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos, vykdė tariamą savo teisę, t.y. nepranešę policijos pareigūnams apie tai, kad iš prekybos centro „Mega Plaza“ pavogta A.T. piniginė su 1500 Lt ir mobiliojo ryšio telefonas „Nokia“, reikalavo gražinti tariamai iš jo pagrobtus daiktus³¹.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-306/2006. Kategorija 1.2.14.1.; 1.2.14.6.; 1.2.14.7. www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

³¹ Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-516-158/2006.

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumai ir skirtumai pasireiškia ir per šių nusikaltimų dalykus. Analizuota teisinė literatūra leidžia daryti išvadą, jog abu nusikaltimai šia prasme yra specifiniai. 1996 metų birželio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo senatas išaiškino, kad turto prievartavimo reikalavimo dalykas yra: a) nukentėjusiajam nuosavybės teise priklausantis, jam patikėtas ar esantis jo žinioje turtas; b) teisė į turtą, kurią įgavęs kaltininkas turės galimybę turtą valdyti, juo naudotis ir disponuoti; c) atlikimas turtinio pobūdžio veiksmų ar susilaikymas nuo jų, kai dėl to kaltininkas neteisėtai gauna turtinę naudą, o nukentėjusysis patiria materialinių nuostolių arba kitaip pažeidžiami jo turtiniai interesai (nedalyvauja aukcione, varžytinėse, priverstas išeiti iš darbo ir pan.)³². Nežiūrint į tai, kad Aukščiausiojo teismo senatas turto prievartavimo dalyką apibrėžė remiantis dar anksčiau galiojusio BK 273 straipsniu, bet toks išskyrimas yra aktualus ir šiandienai. Akivaizdu, kad toks dalyko apibrėžimas turi būti suprantamas ne tik kaip materialaus pasaulio daiktai, bet ir visa kita, į ką gali būti nukreipta veika, t.y. į materialų turtą, turtines teises, atleidimą nuo turtinės pareigos, kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar susilaikymą nuo jų. Jau buvo kalbėta apie „turto“ kaip turto prievartavimo objekto suvokimą, tačiau dalyko prasme turtas įgauna konkrečią, pažeidžiamo teisinio gėrio, išraišką (suteikiant daikto prasmę, kaip ir vagystės bei plėšimo sudėtyse). O.Fedosiukas nurodo, kad „turtas“ kaip prievartavimo dalykas turi būti suprantamas siaurai, t.y. kaip kaltininkui svetimas materialus kilnojamasis daiktas, turtintis tam tikrą ekonominę vertę ir kuris yra pasisavintas iš gamtos arba sukurtas gamybos procese³³. Nekilnojamasis turtas, taip pat priskiriamas analizuojamų nusikaltimų dalykui, tačiau šia prasme žymiai svarbesnis yra ne fizinis, o teisinis jo perdavimo aspektas. Pavyzdžiui, teisinėje literatūroje fizinis nekilnojamojo turto perdavimas išsikraustant iš pastato, buto, garažo, kaip leidimas kitiems asmenims užimti šį objektą, pradėti naudotis juo, eksploatuoti ir pan. priskiriamas „kitų turtinio pobūdžio veiksmų“ atlikimui. Todėl, turto prievartavimo bei savavaldžiavimo, nukreipto į nekilnojamojo turto užvaldymą atveju, turėtų būti laikomasi dalyko, kaip teisės į turtą (turtinės teisės) suvokimo. Teisinėje literatūroje nėra sutinkamas konkretus savavaldžiavimo dalyko apibrėžimas, yra nuomonių, kad savavaldžiavimas dalyko visai neturi. Tačiau, yra ir kita nuomonė, jog savavaldžiavimo dalykas, kaip turtas ir turtinės teisės sutampa su turto prievartavimo dalyku, tik savavaldžiautojo vykdoma teisė gali būti: a) tikra ar tariama; b) priklausanti pačiam kaltininkui ar kitam asmeniui; c) nukentėjusiojo ginčijama arba

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1996 m. Birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lai.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

³³ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.80.

pripažįstama, bet neįgyvendinama. Analizuotų baudžiamųjų bylų medžiaga rodo, kad dažniausiai praktikoje savavaldžiaujama, siekiant įgyvendinti savo teises, nukreiptas į materialią išraišką turintį turtą. Prievartaudamas turtą kaltininkas visais atvejais reikalauja svetimo turto, svetimos turtinės teisės, siekdamas sau naudos, o savavaldžiaudamas – vykdo savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę, nesiekdamas sau naudos. Būtina akcentuoti, kad tais atvejais, kai prievarta pareikšta turtinė pretenzija aiškiai peržengia turimos teisės ribas, šioje dalyje veika gali būti pripažinta turto prievartavimu – išaiškino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas³⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. balandžio 20 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą, dėl Jonavos rajono apylinkės teismo nuosprendžio, kuriuo N.K. nusikalstama veika iš BK 294 str. 2 d. buvo perkvalifikuota į BK 181 str. 2 d. Nukentėjusysis A.S. pripažino, kad buvo paėmęs T.J. pasą, nes šis jam buvo skolingas 80 Lt už parduotą mobiliojo ryšio telefoną. Tačiau byloje neabejotinai nustatyta, kad iš nukentėjusiojo A.S. bendrininkai, naudodami fizinį smurtą ir atėmę laisvę reikalavo 1000 JAV dolerių. Nors bendrininkų reikalavimas ir buvo grindžiamas žalos atlyginimu, atsiradusiu dėl A.S. neteisėto T.J. paso paėmimo, tačiau ši žala buvo aiškiai mažesnė už reikalaujamą atlygį ir veika teisingai perkvalifikuota į turto prievartavimą³⁵. Taigi, kai asmuo savavališkai įgyvendina turtinę teisę ir akivaizdžiai viršija šios teisės apimtį, sprendžiama ar šioje dalyje jis nepadarė turtinio nusikaltimo, pavyzdžiui, kaltininkas prievarta užvaldo daugiau pinigų nei nukentėjusysis buvo skolingas, tuomet, veika gali sudaryti idealią svavaldžiavimo ir plėšimo arba turto prievartavimo sutaptį³⁶. Veika gali būti toje dalyje pripažinta savavaldžiavimu tik tuomet, kai kaltininkas sąžiningai klydo manydamas, kad teisės apimties neviršija, pavyzdžiui, suklydo apskaičiuodamas jam padarytos neturtinės žalos atlygintiną dalį. Kitoje baudžiamojoje byloje, Lietuvos Apeliacinis teismas nagrinėjo Panevėžio apygardos prokuratūros prokuroro ir nuteistojo M.B. apeliacinius skundus. Teismas nustatė, kad <...prokuroro skunde nurodytos aplinkybės, jog M.B. neva reikalavo atiduoti skolą „su procentais“, nes jo seseriai K.V. labai reikalingi pinigai, reikia pripilti kuro į K.V. automobilio baką, kuriuo jie važinėjo pas nukentėjusįjį, neįrodo BK 181 str. 2 d. numatytos nusikaltimo sudėties, t.y. tikslo prievartauti turtą pastarosios naudai. Iš nukentėjusiojo D.S. parodymų matyti, kad M.B. nors ir padidinęs reikalaujamąją sumą iki

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lat.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-259/2004. Kategorija S-2.1.2.1.14.3. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

³⁶ Idealią sutaptį yra tais atvejais, kai kaltininkas viena nusikalstama veika tuo pačiu metu padaro ne vieną nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kurie yra numatyti skirtingose baudžiamojo kodekso normose. Žr. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius. 2001. P.323.-326.

2800 Lt, 3000 Lt arba 4000 Lt reikalavo gražinti skolą, be to „M.B. prašė nors 400 Lt duoti pradžiai“. K.V. parodė, kad brolio prašė tik išreikalauti paskolos sutartyje nurodytą pinigų sumą ir jokių nurodymų išieškoti didesnę pinigų sumą nedavė. Teismas nustatė, kad K.V. iš tikrųjų turėjo tikrą teisę į turtą (paskolintus pinigus 2500 Lt), o M.B. savavališkai vykdė pripažįstamą, bet nerealizuotą kito asmens tikrą teisę ir padarė didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams (BK 294 str. 2 d.)...³⁷. Darytina išvada, kad teismas teisingai M.B. veiksmus kvalifikavo kaip savavaldžiavimą, nes nei vienas iš apklaustų liudytojų nepatvirtino aplinkybės, kad iš D.S. buvo reikalaujama didesnės nei paskolos sutartyje nurodyta pinigų sumos, o pats D.S. grįžęs sumuštas į namus savo motinai taip pat sakė, kad iš jo reikalaujama 2500 Lt skolos. Manytina, kad byloje nėra įtikinamų ir neginčijamų įrodymų, jog M.B. įvairiu laiku reikalavo didesnės, nei sutartyje numatyta pinigų sumos, t.y. tyčia nebuvo nukreipta į turtinės naudos gavimą

Manytina, kad savavaldžiaujant gali būti įgyvendinamos tiek turtinės, tiek ir neturtinės savo ar kitų asmenų tikros ar tariamos teisės. Turtinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindus, jų įgyvendinimą ir pareigų vykdymą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (CK 1.136 ir 1.137 str.). CK 1.136 straipsnyje nustatyta, kad tokiu pagrindu gali būti sutartys ir kiti sandoriai (tiek numatyti įstatymų, tiek ir nenumatyti, bet jiems neprieštaraujantys), teismų sprendimai, administraciniai aktai, turintys civilines teises pasekmes, intelektinės veiklos rezultatai, žalos padarymas, nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas, taip pat įvykiai ir veiksmai (veikimas ir neveikimas), su kuriais įstatymas sieja civilines teises pasekmes³⁸. Pavyzdžiui, 2005 m. spalio 20 d. Kauno apylinkės teismo nuosprendžiu G.U. ir E.G. pagal BK 294 straipsnio 2 dalį buvo nuteisti už tai, kad savavaldžiavo prieš nukentėjusiuosius Ž.B. ir K.J. panaudodami psichinę ir fizinę prievartą, t.y. savavališkai vykdė S.U. ir B.U. ginčijamą teisę į nuosavybės, esančios (*duomenys neskelbtini*), neliečiamumą. 2006 m. vasario 7 d. Kauno apygardos teismas pagal pirmos instancijos teismo nuosprendžiu nustatytas ir papildomai ištirtas aplinkybes sprendė, kad E.G. nusikalstamos veikos nepadarė, o G.U. nusikaltimus kvalifikavo pagal kilusius padarinius, nes jis sunaikino nedidelės vertės svetimą turtą ir mušdamas bei kitaip smurtaudamas sukėlė nukentėjusiajam Ž.B. fizinį skausmą bei nežymiai jį sužalojo, ir tai padarė sureagavęs į SMS pranešimą, jog suveikė jo brolio įmonės patalpų apsaugos signalizacija. Teismas nurodė, kad šie veiksmai negali būti vertinami kaip tikros ar tariamos teisės (šiuo atveju G.U. ginčijamos teisės į nuosavybės neliečiamumą) įgyvendinimas, nes nebuvo objektyvaus pagrindo tokiai teisei

³⁷ Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-165/2005. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.14.7.,1.2.28.3. [Žr. 2007 m. kovo mėn. 17 d.]

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: Žinios., 2000, Nr. 74-2262. P.86.

(ginti nuosavybės neliečiamumą) atsirasti nukentėjusiųjų asmenų atžvilgiu, kadangi nei Ž.B., nei K.J., G.U. brolio teisės į nuosavybės neliečiamumą neginčijo, be to, nėra ir nustatyta, kad ta teisė būtų kieno nors ginčijama. Taigi nėra ir Civilinio kodekso 1.136 ir 1.137 straipsniuose aptartų civilinių teisių ir pareigų atsiradimo bei jų įgyvendinimo ir vykdymo sąlygų. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nagrinėdamas bylą kasacine tvarka konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismo išvada, jog G.U. ir E.G. neteisėti veiksmai negali būti kvalifikuojami kaip savavaldžiavimas, teisinga³⁹. Jau buvo minėta, kad neteisėtais veiksmais (savavaldžiaujant) gali būti pakenkiami ir neturtiniai asmens interesai, (pavyzdžiui vienas iš tėvų savavaldžiauja nesutariant dėl vaiko priežiūros), kuriuos taip pat gina teisė (CK 1 str. 1d.). Pagal CK 6.250 str.1d., neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kitos panašios pasekmės, teismo įvertintos pinigais.

Prievartaudamas turtą kaltininkas, neturėdamas teisėto pagrindo verčia suteikti neteisėtą turtinę naudą, o savavaldžiaudamas – reikalauja vykdyti savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę. *Tikra teisė* – tai realiai egzistuojanti teisė, kuomet asmuo iš tikrųjų turi teisę reikalauti ir ji yra pagrįsta sandoriu ar kitu įstatymu numatytu juridiniu faktu⁴⁰. Galima situacija, kai teisės turėtojas dėl įvairių aplinkybių ar rašytinės sutarties formos pažeidimo neturi galimybės įrodyti teisme teisės buvimo, tačiau tai nepaneigia savavaldžiavimo sudėties. *Tariama teisė* – tai įsivaizduojama teisė, kai asmuo klysdamas laiko teisę priklausančią jam ar kitam asmeniui, kurio interesams jis atstovauja. Jau buvo kalbėta, kad turto prievartavimo atveju reikalavimas nukreipiamas į svetimą turtą, bet galima situacija, kai savavaldžiautojas, vykdydamas kito asmens teisę gali ir nežinoti, jog ji nukreipiama į svetimą turtą. Tokiu atveju susiduriama su tariamos teisės problema. Ji siejama su pateisinama asmens klaida, kai asmuo sąžiningai klysdamas laiko teisę priklausančią jam ar kitam asmeniui, kurio interesams jis atstovauja, nors iš tikrųjų tokios teisės nėra. Pripažįstant tariamos teisės įgyvendinimo faktą, neleistina kaip pagrindą imti vien tik kaltininko subjektyvų gyvenimo taisyklių ir teisingumo suvokimą, bet būtina nustatyti, kad jis negalėjo arba neturėjo suprasti, kad jokios realiai egzistuojančios teisės nėra. Taigi, kai asmuo neturi realios teisės reikalauti iš konkretaus asmens tam tikro

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-520/2006. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.28.3 www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

⁴⁰ Tai gyvenimo faktai, su kuriais teisės normos sieja teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ir nutraukimą. Juridiniai faktai yra numatyti teisės normos hipotezėje. Juridinių faktų atsiradimas sukelia teisės normoje numatytus padarinius. Teisinių santykių dalyviai gali įsitikinti, yra ar nėra juridinių faktų, jų akivaizdžiu buvimu ar nebuvimu, įrodydami fakto buvimo prezumpciją. Nemažai faktų reikia įrodyti, o įrodymų tikslas – nustatyti tiesą ir teisingai taikyti įstatymą. Teisės pažeidimus visada būtina įrodyti. Žr. S.Vansevičius. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius. 2000. P.217.

elgesio, bet gali arba turi tai suprasti – tariamos teisės nėra. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2001 m. lapkričio 20 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą, dėl Rokiškio rajono apylinkės teismo nuosprendžio V.P., kuriuo jis buvo pripažintas kaltu ir nuteistas už tai, kad 2001 m. vasario 21 d. Rokiškio rajone, Juodupėje, Pergalės gatvėje, iš anksto susitaręs ir veikdamas grupė su G.G., išlauždami duris įsibrovė į AB „Juodupės Nemunas“ dažymo cechą, iš kur pakartotinai slapta pagrobė 5 aliumininius vežimėlius, kurių vertė 600 Lt. Nuteistasis V.P. kasaciniame skunde nurodė, jog AB „Juodupės Nemunas“ jo motinai yra skolinga 10 000 Lt ir jau daugiau kaip dveji metai skolos negrąžina, turtą baigia iššvaistyti. Prašė jo veiksmus kvalifikuoti ne kaip vagystę, o skolos atsiėmimą, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos. Šioje byloje konstatuota, jog AB „Juodupės Nemunas“ V.P. motinai yra skolinga 10 000 Lt už darbą, t.y. ši suma yra neišmokėto atlyginimo suma. Tokiu atveju V.P. motina turi įstatymo nustatyta tvarka reikalauti, kad šis atlyginimas būtų išmokėtas, tačiau neturi teisės į AB „Juodupės Nemunas“ turtą. V.P. taip pat neturėjo jokio pagrindo manyti, kad jo motina turi teisę į AB „Juodupės Nemunas“ turtą, ir sąžiningai klysti dėl jo motinos turimos teisės, nes teisę į likviduojamos bendrovės turtą turi tik akcininkai ir tik į turtą, likusį sumokėjus privalomus mokesčius ir atsiskaičius su kreditoriais bei darbuotojais (Akcinių bendrovių įstatymo 76 straipsnio 6 dalis). Taigi, teismas konstatavo, kad V.P. motina neturėjo nei tikros nei tariamos teisės į AB „Juodupės Nemunas“ turtą ir veika Rokiškio apylinkės teismo buvo teisingai kvalifikuota pagal BK 178 str. 2 d.)⁴¹. Abejonių nekelia tai, jog V.P. motina neturėjo reikalavimo teisės į AB „Juodupės Nemunas“ turtą, tačiau išlieka bendrovės pareiga išmokėti nesumokėtą atlyginimą (LR „Įmonių bankroto“ įst. 35 str.2 d), t.y. įstatymo numatyta tvarka pardavus likviduojamos įmonės turtą tenkinti antrosios eilės kreditorių (šiuo atveju darbuotojų) reikalavimus, susijusius su darbo santykiais. Tai, kad AB „Juodupės Nemunas“ buvo suteiktas likviduojamos įmonės statusas dar labiau sustiprina V.P. galėjimą suklysti. Todėl, manytina, kad V.P. galėjo sąžiningai klysdamas laikyti teisę priklausančią jo motinai, kurios interesams jis atstovauja.

Peržiūrėjus 2005-2007 metais Lietuvos apylinkių bei apeliacinių teismų baudžiamųjų bylų nuosprendžius ir nutartis dėl savavaldžiavimo, galima daryti išvadą, kad tikros ar tariamos teisės įgyvendinimo samprata dar nevisada ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teismo suprantama teisingai. Kvalifikavimo prasme, tampa labai svarbūs teisiamojo, nukentėjusiojo bei liudytojų paaiškinimai dėl ankstesnių turtinių santykių, nes

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-1005/2001 (kategorija S-2.1.2.1.8.1) www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

tai yra vienas pagrindinių argumentų, kuriuo remiasi kaltinamieji, prašydami teismo turto prievartavimą perkvalifikuoti į savavaldžiavimą⁴².

Ginčijamos ir pripažįstamos teisės savavališkas vykdymas būna: pirmu atveju, kai, kaltininko nuomone, adekvačią jo teisei prievolę turintis asmuo šios prievolės nepripažįsta arba pripažįsta tik iš dalies, o antru atveju, kai kaltininko teisei adekvačią prievolę turintis asmuo neneigia prievolės egzistavimo fakto, tačiau atsisako ar delsia ją vykdyti.

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo dalyku negali būti civilinėje apyvartoje uždrausti ir keliantys pavojų visuomenei daiktai, pavyzdžiui, narkotinės medžiagos, šaudmenys. Daiktai, išimti iš civilinės apyvartos ir keliantys pavojų visuomenei, taikant normų konkurencijos taisyklę gali būti šių nusikaltimų dalyku tik tuo atveju, jeigu baudžiamajame įstatyme nėra specialiosios normos už panašaus pobūdžio nusikalstamas veikas. Taip pat nėra dalyku daiktai, kurie neatskirti nuo gamtinės aplinkos, pavyzdžiui laukiniai žvėrys, ir daiktai kurių sukūrimui nebuvo panaudotas žmogaus darbas. Yra nuomonė, kad tiek turto prievartavimo, tiek savavaldžiavimo dalyku negali būti bešeimininkis turtas, reikia tam pritarti, pavyzdžiui kai kalbama apie daiktus išmestus į šiukšlyną. Tačiau yra ir kita nuomonė, nes kol bešeimininkis turtas Civilinio kodekso nustatyta tvarka pripažįstamas kieno nors nuosavybe, gali praeiti nemažai laiko. Į tokį saugomą turtą taip pat gali būti nukreiptas neteisėtas reikalavimas bei tariamos teisės vykdymas. Todėl, jei kaltininkas manė, kad formaliai esantis bešeimininkis turtas turi savininką, ir nukreipė į jį savo veiksmus, siekdamas užvaldyti turtą, tiek dabar, tiek ir ateityje, tokie jo veiksmai turėtų būti kvalifikuojami kaip turto prievartavimas ar savavaldžiavimas.

Bendraja prasme nukentėjusysis baudžiamajoje byloje yra grynai procesinė figūra, įgyjanti nukentėjusiojo statusą ir jo procesines teises bei pareigas. Pačią sąvoką reglamentuoja Baudžiamajo proceso kodekso (toliau BPK) 28 straipsnis: „nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos“, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad BPK pateikta nukentėjusiojo sąvoka ne visiškai sutampa su nukentėjusiojo asmens sąvoka, vartojama BK, kur nukentėjusiu nuo nusikalstamo kėsینimosi gali būti laikomas tiek fizinis, tiek juridinis asmuo⁴³ ir tai tinka turto prievartavimo bei savavaldžiavimo atvejais. Analizuojami nusikaltimai pasireiškia aktyviais veiksmais: savavaldžiavimas -

⁴² Peržiūrėtų baudžiamųjų bylų (LR BK 294 str.) nuosprendžių ir nutarčių sąrašas pridedamas. Žr. Priedai. Lentelė Nr.2. P.67.

⁴³ Lietuvos Respublikos baudžiamajo proceso kodekso komentaras. I dalis. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2003.P.62.

savavališku, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, savo ar kito asmens teisės vykdymu bei pavojingais veikos padariniais – didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams padarymu, o turto prievartavimui būdingas reikalavimas, psichinio smurto panaudojimas, t.y. grasinimas panaudoti fizinį smurtą prieš asmenį, kuris verčiamas atlikti minėtus veiksmus arba nuo jų susilaikyti, ar kitą asmenį, sunaikinti ar sugadinti jų turtą. Todėl, seka logiška išvada, kad nukentėjusiais gali būti pripažįstami ir kiti asmenys (artimuosius⁴⁴), jeigu prievartaujant turtą ar savavaldžiaujant prieš juos yra panaudojamas fizinis smurtas, atimama jų laisvė ar sugadinamas ir sunaikinamas jų turtas, padaroma didelė žala.

Nukentėjusiuoju nuo turto prievartautojo ar savavaldžiautojo gali būti tiek fizinis, tiek juridinis ir asmuo. Atkreiptinas dėmesys, kad juridinis asmuo pagal tarptautinę teisę gali būti laikomas pagrindinių žmogaus teisių subjektu ne tik remiantis Strasbūro Teismo praktika, bet ir Konvencijos⁴⁵ nuostatomis, pavyzdžiui, nurodytos tarptautinės sutarties Pirmojo protokolo 1 straipsnyje sakoma, kad „nuosavybės teisės apsauga garantuojama kiekvienam fiziniam ir juridiniam asmeniui“⁴⁶. Prievartaujant turtą gali būti reikalaujamas ne tik fiziniam, bet ir juridiniam asmeniui priklausantis turtas, o savavaldžiaujant – asmuo gali neteisėtai veikdamas padaryti didelės žalos tiek fiziniams tiek ir juridiniams asmenims.

Remiantis analizuota teismų praktika darytina išvada, kad vis dažniau nuo turto prievartautojų nukenčia nepilnamečiai⁴⁷. Nukentėję nepilnamečiai dažniausiai ilgą laiką neinformuoja apie jų atžvilgiu vykdomą nusikaltimą, o sužinoma tik tada, kai padaromas kitas nusikaltimas, ar prievartaujamas asmuo pats pradeda vykdyti nusikaltimus, tai yra vogti daiktus, pinigus iš tėvų, artimųjų ar kitų asmenų. Neretai tokie nukentėjusieji vengia bendrauti su ikiteisminio tyrimo pareigūnais, nenoriai duoda parodymus arba jie būna nenuoseklūs, viso ikiteisminio tyrimo metu, nenori dalyvauti proceso veiksmuose, neatpažįsta arba bijo atpažinti įtariamuosius, o tai apsunkina baudžiamosios bylos tyrimą.

⁴⁴Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėtyse vartojama artimųjų sąvoka, lietuvių teisininkų nuomone, yra platesnė nei artimų giminių ir šeimos narių sąvoka. Be tėvų, vaikų, tikrųjų brolių ir seserų, senelių, vaikų ir kitų asmenų, kurie pagal civilinius įstatymus pripažįstami šeimos nariais ar artimais giminių, artimiesiems turėtų būti priskiriami ir draugai ar kiti asmenys, kurių likimu nukentėjusysis rūpinasi. Žr. K.Jovaišas. Nusikaltimai nuosavybei. Teisės problemos, 1995. Nr.3. P.43; A. Drakšienė, E. Stauskienė. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. 1998. P.54.

⁴⁵Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolai: Žinios. 1996, Nr. 15-386.

⁴⁶Soloveičikas D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Justitia. Vilnius. 2006. P.67.

⁴⁷Peržiūrėtų baudžiamųjų bylų nuosprendžių ir nutarčių sąrašas pridedamas. Žr. Priedai. Lentelė Nr.1. P.66.

2.2. Objektyvioji pusė

Turto prievartavimas ir savavaldžiavimas objektų prasme yra skirtingi, dalykai dalinai sutampa, o pačios veikos prasme yra panašūs, t.y. abu nusikaltimai padaromi tik aktyviais veiksmais. Baudžiamosios teisės doktrina įvardija objektyviuosius nusikalstamos veikos sudėties elementus, kuriuos apibūdina tam tikri požymiai. Tik *veika* yra būdinga kiekvienai konkrečiai nusikalstamos veikos sudėčiai – tai teisės teorijoje vadinama pagrindiniu požymiu. Papildomais požymiais yra veikos padariniai, priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, veikos padarymo vieta, laikas, įrankiai, priemonės ir kt. aplinkybės. Jei įstatymų leidėjas šių požymių neįtraukia į sudėtį, tai jos nedaro įtakos nusikalstamos veikos kvalifikavimui, tačiau gali turėti reikšmės baudmės individualizavimui⁴⁸.

Bendriausia prasme turto prievartavimas pasireiškia aktyviais veiksmais:

1. **Vertimu** (*atviras arba užmaskuotas reikalavimas*) nukentėjusįjį atlikti tam tikrus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti. Turto prievartavimo atveju nukentėjusysis yra verčiamas:

- arba perduoti turtą;
- arba suteikti turtinę teisę. Šiuo atveju kaltininkas gali reikalauti, kad nukentėjusysis perduotu tam tikras turtines teises;
- arba atleisti kaltininką nuo turtinės pareigos;
- arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti.

2. **Grasinimu**, prieš nukentėjusįjį ar kitą asmenį (artimuosius). Tuo atveju, jeigu nebus įvykdyti kaltininko reikalavimai, grasinama:

- panaudoti fizinį smurtą;
- sunaikinti ar sugadinti turtą;
- paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas;
- panaudoti kitokio pobūdžio psichinę prievartą.

Taigi, prievartaujant turtą „vertimas“ ir „grasinimas“ pasireiškia per aukščiau išvardytas alternatyvas. *Vertimas* reiškia prievarta daromą poveikį kitam asmeniui, siekiant, kad nukentėjusysis elgtusi prieš savo valią, o tai apima ne tik aukos supažindinimo su turtine pretenzija būdą įvairovę, bet ir prievartinį šių pretenzijų įgyvendinimo būdą. Turto prievartavimo dispozicijoje įstatymų leidėjas nurodo, jog vertimas atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti gali būti *atviras* (žodine ar

⁴⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2004. P.26.

rašytine forma, konkludentiniais⁴⁹ veiksmais, ginklų demonstravimu, užuominomis, leidžiančiomis suprasti apie būtinumą mokėti duoklę ir pan.), kuris pareiškiamas tiesiogiai savininkui ar jo artimiesiems, arba *užmaskuotas* – išsakomas netiesiogiai, bet siūlant tam tikras paslaugas, kurios gali būti nukreiptos į nukentėjusįjį ar jam artimus asmenis, kilnojamojo ar nekilnojamojo turto apsaugą, sutarčių sudarymą, prarasto turto sugrąžinimą ir kt. Jeigu nukentėjusysis verčiamas perduoti turtą atlygintinai, tokia veika gali būti vertinama kaip turto prievartavimas, verčiant atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, o vertimas perduoti nekilnojamąjį turtą (atlygintinai arba neatlygintinai) - kaip vertimas suteikti turtinę teisę. Kvalifikavimo prasme svarbu, kad „vertimas“ prievartaujant turtą visada yra neteisėtas ir nėra susijęs su reikalaujančiojo, ar asmens, kurio interesais reikalaujantysis veikia ir nukentėjusiojo ankstesniais turtiniais santykiais (paskolos davimu, investicijomis į bendrą verslą, materialinės žalos padarymu), ar kitomis aplinkybėmis, kurios, suinteresuoto asmens manymu, suteikia jam tokią teisę. Priešingu atveju veika tampa panaši į kitą nusikaltimą – savavaldžiavimą. Nusikalstamos veikos (tiek turto prievartavimo, tiek savavaldžiavimo) neteisėtumo suvokimo klausimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje tradiciškai laikomas neprobleminiu, bent jau tokią nuomonę leidžia susidaryti BK 2 str. 2 d. įtvirtinta nuostata „įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia“, tačiau, tikslingiausia veikos neteisėtumo suvokimą būtų aiškinti kaip kaltininko suvokimą, kad jo daroma veika prieštarauja bendrai įstatymų nustatytai tvarkai⁵⁰. Vilniaus apygardos teismas 2006 m. vasario 23 d. apeliacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą dėl Vilniaus miesto pirmo apylinkės teismo 2005 m. rugsėjo 22 d. nuosprendžio, kuriuo T.P. ir V.Ž. buvo pripažinti kaltais ir nuteisti už tai, kad veikdami bendrininkų grupėje kartu su A.B., neturėdami teisėto pagrindo, panaudodami psichinę prievartą atvirai reikalavo iš D.D., A.B. naudai perduoti 150 Lt už suteiktas seksualines paslaugas. Nuteistasis T.P. apeliaciniu skundu prašė jam inkriminuotą nusikalstamą veiką dėl turto prievartavimo perkvalifikuoti į savavaldžiavimą, kadangi pinigų iš nukentėjusiojo jis reikalavo A.B. naudai, pastarajai pasakius, kad D.D. yra jai skolingas. Iš nukentėjusiojo ir liudytojų parodymų matyti, kad T.P. ir V.Ž. piniginių atlygio A.B. naudai reikalavo už jos suteiktas seksualines paslaugas. A.B. pirmosios instancijos teisme patvirtino, kad verčiasi prostitucija, o vertimasis prostitucija yra *neteisėta veika*, už kurią atsakomybę numato Lietuvos Respublikos ATPK 182¹ str. Žinodami šias aplinkybes apeliantai neturėjo teisėto pagrindo reikalauti iš

⁴⁹ Konkludentinis [lio.concludo – darau išvadą], leidžiantis padaryti išvadą. Žr. Tarptautinių žodžių žodynas. Antra pataisyta laida. Vilnius. 2003. P.393.

⁵⁰ Bikelis S. Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo samprata ir jo baudžiamoji teisinė reikšmė. Jurisprudencija. 2006 7(85); 57-63. P.62.

nukentėjusiojo piniginio atlygio, be to teisiamojo posėdžio metu nustatyta, kad nuteistasis T.P. iš nukentėjusiojo D.D. paimtus 100 Lt panaudojo savo reikmėms, o nuteistasis V.Ž. D.D. priklausantį telefoną „Nokia 6310 I“ už 130 Lt pardavė liudytojui S.M. ir iš D.D. pinigines paėmė 50 Lt kuriuos taip pat panaudojo savo reikmėms. Todėl T.P. ir V.Ž. veiksmai negali būti vertinami kaip A.B. teisėtų reikalavimų savavališkas vykdymas ir teismas T.P. prašymą veika epizode dėl D.D. turto prievartavimo iš LR BK 181 str. perkvalifikuoti į LR BK 294 str. atmetė kaip nepagrįstą⁵¹. Taip pasisakė teismas, nagrinėjęs bylą apeliacine tvarka, o Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jau analizuotame pavyzdyje (darbo 15 psl.) pabrėžė, kad asmenys užsiimantys nelegalia veikla, taip pat yra įstatymo ginami nuo nusikalstamų kėsinių. Tačiau reikia pritarti pozicijai, kad šioje situacijoje negalima taikyti tipinių sandorių galiojimo bei nutraukimo taisyklių, kurias reglamentuoja LR Civilinis kodeksas.

Taigi, vertimo neteisėtumas reiškia kaltininko keliamų turtinių pretenzijų teisinį nepagrįstumą, o tais atvejais, kai kaltininkas prievarta įgyvendina jam ar kitam asmeniui priklausančią tikrą ar tariamą teisę, veika nekvalifikuojama kaip turto prievartavimas, tačiau gali sudaryti savavaldžiavimo sudėties požymius (BK 294 str.). Klausimas, ar kaltininkas turėjo teisinį pagrindą reikšti turtines pretenzijas, sprendžiamas atsižvelgiant į jau minėtą CK 1.136 str., nustatantį civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindus.

Savavaldžiavimas kaip ir turto prievartavimas galimas tik aktyviais veiksmais. Konkrečiai, savavaldžiaujant veika pasireiškia:

- **aktyviais veiksmais** - savavališku, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės, kuri yra ginčijama arba pripažįstama, bet nerealizuota, vykdymu;
- kitas būtinas objektyvios sudėties požymis – **pavojingi veikos padariniai** - padaryta didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams.

Darytina išvada, kad savavaldžiavimas skiriasi nuo turto prievartavimo, nes turto prievartautojas neturi teisėto pagrindo reikalauti atlikti tam tikrą veiksmą ar nuo jo susilaikyti, o savavaldžiautojas vykdo savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę. Teisės vykdymo savavališkumas BK 294 str. prasme reiškia, jog kaltininko pasirinkta elgesio forma pažeidžia įstatymų nustatytą tvarką, t.y. asmuo nesikreipia į oficialią įstaigą dėl teisės įgyvendinimo ar ginčo sprendimo, pavyzdžiui, asmuo pats atsiima skolą, nesikreipdamas į teismą; nugriauna kito asmens pastatą, kuris trukdo naudotis savo turtu ir pan., tuo padarydamas žalą asmens teisėms ir teisėtiems interesams. Tokio neteisėto

⁵¹ Lietuvos Respublikos Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-9/2006. Procesinio sprendimo kategorija 2.1.6.2.

elgesio pripažinimui savavaldžiu, baudžiamosios teisės prasme, būtinos įstatymo leidėjo nurodytos sąlygos:

- 1) kaltininkas, vykdydamas savo tikras ar tariamas teises, nesilaiko teisės aktais nustatytos tvarkos ir padaro žalą asmens teisėms ar teisėtiems interesams;
- 2) kaltininko reikalavimai patenkinti turtines pretenzijas turi būti lygiaverčiai nukentėjusiojo prievolei;
- 3) tarp kaltininko veikos ir atsiradusių padarinių yra priežastinis ryšys.

Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Kauno apygardos teismas, išnagrinėjęs Kauno apylinkės teismo nuosprendį 2005 metų sausio 26 d. priėmė nutartį panaikinti pirmos instancijos teismo nuosprendį. M.K. ir A.K. buvo kaltinami, kad nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos, išlauždami duris, iškeldino nukentėjusius iš kaltinamajai M.K. priklausančio buto ir tuo padarė didelę žalą asmens teisėms. Tai kuo gi pasireiškė savavaldžiavimas, nes iš bylos medžiagos matyti, kad butas, kuriame gyveno nukentėjusieji teisėtai asmeninės nuosavybės teise priklausė M.K., o jame gyvenę nukentėjusieji jos į butą neįleido, durų neatidarydavo. Kadangi nuosavo buto durų išlaužimui nebūtinai teismo sprendimas, tai jis ir neturėtų būti laikomas nusikalstama veika – savavaldžiu. Teismas konstatavo, kad iškeldinimas gali būti pripažįstamas savavaldžiu, bet jei jis daromas prieš nukentėjusiųjų valią, per prievartą (išvarant, vartojant fizinį, psichinį smurtą ir pan.) ir nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos. Byloje nėra aiškiai įvardintas neteisėtas elgesys bei jo padarymo būdas t.y. ar nukentėjusieji buvo iš buto išprašyti ir išėjo gera valia, ar jiems buvo grasinama, ar buvo išstumti jėga, ar buvo išmesti jų daiktai, o nuo iškeldinimo apibūdinimo priklauso ir veikos kvalifikavimas. Pirmos instancijos teismas taip pat nepagrįstai konstatavo, kad buvo padaryta didelė žala, kuri pasireiškė tuo, jog nukentėjusieji liko be gyvenamojo ploto. Iš byloje esančių dokumentų matyti jog teisę į gyvenamą plotą nukentėjusieji jau buvo praradę įstatymų nustatyta tvarka ir butas jau buvo M.K nuosavybė⁵².

Kvalifikuojant turto prievartavimą labai svarbus pats grasinimų buvimo faktas ir grasinimo realumas. Tiek turto prievartavimas, tiek savavaldžiavimas yra panašūs nusikaltimai pagal sudėtyse numatytą psichinės prievartos panaudojimo požymį, turint tikslą įbauginti, tačiau savavaldžiavimo atveju tai kvalifikuojantis požymis. Pritariu O.Fedosiuko nuomonei, kad svarbiausias grasinimo realumo aspektas – jo tikrumas, kuris yra grasinimo teisinio vertinimo kriterijus, padedantis išvengti klaidos ir atriboti nuo

⁵² Lietuvos Respublikos Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-11-317/2005.

grasinimo tam tikrą panašų elgesį⁵³. Pavyzdžiui, žodžiai „aš tave sutvarkysiu“ arba „paštyrinsiu“ gali reikšti ir grasinimą nužudyti ir grasinimą sužlugdyti verslą, todėl vertinant psichinės prievartos, pasireiškiančios grasinimais specifiką, tampa svarbus prievartautojo subjektyviojo elemento – tyčios įbauginti nustatymas. Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, apibendrinamas teismų praktiką turto prievartavimo bylose, konstatavo, kad esant neapibrėžtiems grasinimams, teismai dažnai kaip pagrindą ima nukentėjusiojo grasinimo suvokimą, paremtą jo „gyvenimiško patyrimo aplinkybėmis“⁵⁴. Manytina, kad juos siejant vien su nukentėjusiojo vertinimu galima suklysti, nes grasinimas yra prievartautojo veikos elementas, apimantis jo tyčios turinį. Grasinimai gali būti pareikšti žodžiu, raštu ar kitais veiksmais (gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, paskelbimu informacijos, kurios atskleidimas nepageidautinas, baimę keliančios aplinkos sukūrimu ir kt.). Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2006 m. vasario 14 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą, dėl Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendžio V.V., kuriuo jis buvo pripažintas kaltu ir nuteistas už tai, kad 2002 m. lapkričio 14 d. kartu su V.B ir ikiteisminio tyrimo metu nenustatytais asmenimis du kartus atvyko pas nukentėjusįjį R.S. ir, neturėdami teisėto pagrindo, V.B. ir savo naudai reikalavo iš R.S. perduoti turtą – pinigus. Reikalaudami pinigų grasino panaudoti fizinį smurtą, t.y. grasino R.S. peiliu ir naudojo kitokią psichinę prievartą – grasino sužlugdyti R.S. verslą. Grasinimo realumą patvirtina aplinkybė, jog nukentėjusysis R.S. paskambino draugui ir paprašė paskolinti 1000 Lt, ir tai, kad nukentėjusysis dėl šių aplinkybių kreipėsi į policiją⁵⁵. Kaip nukentėjusysis suvokia situaciją, bei jo elgesys šiuo aspektu yra svarbūs, kadangi padeda atskleisti tikrąjį kaltininko sumanymą, bet nėra lemiami. Peržiūrėtų apylinkių bei apygardų teismų nuosprendžiai⁵⁶ leidžia daryti išvadą, kad teismai dažnai vengia nurodyti argumentus, kurie nulėmė neapibrėžto grasinimo kvalifikaciją, o tiesiog pacituoja nusikaltimo sudėties dalį, reglamentuojančią turto prievartavimo ar savavaldžiavimo grasinimų rūšį.

Vertimas (reikalavimas), kaip turto prievartavimo būtinas požymis pasireiškia per keturias alternatyvias psichinės prievartos rūšis, t.y. grasinant: panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios

⁵³ Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. Jurisprudencija. 2001, t. 21(13); 101-115. P.110.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1996 m. Birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lat.lt

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-167/2006. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.14.6. 2.1.6.2. (S) www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

⁵⁶ Peržiūrėtų baudžiamųjų bylų nuosprendžių ir nutarčių sąrašas pridedamas. Žr. Priedai. Lentelė Nr. 1-2. P.66-67.

atskleidimas nepageidautinas arba panaudoti kitokią psichinę prievartą. Peržiūrėjus 2005-2007 metais Lietuvos apylinkių ir apygardų teismų nagrinėtų baudžiamųjų bylų dėl turto prievartavimo nuosprendžius bei nutartis⁵⁷, darytina išvada, jog dažniausiai turtas prievartaujamas grasinant prieš patį nukentėjusįjį ar prieš jam artimus asmenis panaudoti fizinį smurtą. Iš 21 turto prievartavimo atveju, 8 kartus grasinta fiziniu susidorojimu; 7 kartus panaudota psichinė prievarta; 2 kartus grasinta atskleisti nepageidaujamą informaciją; 3 kartus grasinta sunaikinti ar sugadinti turtą ir tik 1 kartą panaudota kitokia psichinė prievarta.

Bendriausia prasme fizinis smurtas – fizinės jėgos panaudojimas prieš žmogų, sukeltas skausmą ir kitus padarinius sveikatai ar gyvybei⁵⁸, t.y. bet koks pavojingas neteisėtas tiesioginis poveikis žmogaus gyvybei ar sveikatai. Įstatymų leidėjas konstruodamas savavaldžiavimo sudėtį numatė veiką kvalifikuojantį fizinės prievartos požymį, kuris turi būti suprantamas plačiau nei fizinio smurto panaudojimas (apima ir judėjimo laisvės suvaržymą bei kitokios galimybės priešintis atėmimą).

Kai prievartaujant turtą ar savavaldžiaujant panaudojamas fizinis smurtas ir dėl to atimama kito žmogaus gyvybė (nukentėjusiojo ar jo artimųjų) – pirmu atveju kaltininko veika kvalifikuotina pagal nusikaltimų sutaptį – BK 129 str. 2 dalies 9 punktą ir atitinkamą 181 str. dalį, o antru atveju – pagal BK 129 str. 1 d. ir 294 str. 2 d. sutaptį. Kai siekiant turtinės naudos turto prievartavimo būdu užvaldomi daiktai, kurie yra nusikaltimų, numatytų BK 254 str. (šaunamieji ginklai, šaudmenys, sprogmenys ar sprogstamosios medžiagos), BK 256 str. (radioaktyviosios medžiagos), BK 263 str. (narkotinės ar psichotropinės medžiagos), dalykas ir dėl panaudoto smurto atimama kito žmogaus gyvybė, tai veikos kvalifikuojamos ir pagal šių nusikaltimų sutaptį⁵⁹.

Prievartaujant turtą ir savavaldžiaujant (savavaldžiavimą kvalifikuojantis požymis) gali būti grasinama sugadinti ar sunaikinti turtą. Tai traktuotina kaip didesnio poveikio psichinės prievartos rūšis, kai turtas suprantamas materialia prasme. Turto sunaikinimas apima kilnojamą ir nekilnojamą turto suniokojimą, kai jis netenka savo ekonominės – ūkinės vertės, negali būti naudojamas pagal paskirtį ir jo negalima atstatyti ar suremontuoti, o sugadinimas reiškia turto ūkinės ar kitokios vertės sumažinimą, kai jis tik iš dalies tampa netinkamas naudoti, bet gali būti atstatytas ar suremontuotas⁶⁰. Gali būti

⁵⁷ Peržiūrėtų baudžiamųjų bylų nuosprendžių ir nutarčių sąrašas pridedamas. Žr. Priedai. Lentelė Nr. 1. P.66.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2004. P.327.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. Teismų praktika Nr.21.Vilnius. 2004. P-224-250.

⁶⁰ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.124.

grasinama padegti ar susprogdinti namą, parduotuve, ūkinį pastatą, sudaužyti automobilį ir kt., tačiau koku būdu grasinama sunaikinti ar sugadinti turtą tiek turto prievartavimo, tiek savavaldžiavimo kvalifikavimui įtakos neturi, nors praktikoje toks grasinimas paprastai konstatuojamas tik tada, kai buvo pakankamai konkretus. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija 2002 m. kovo 5 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą, dėl Klaipėdos miesto apylinkės teismo nuosprendžio A.E., kuriuo jis buvo pripažintas kaltu ir nuteistas už turto prievartavimą. A.E. pagrobęs A.K. automobilį su jame buvusiais daiktais, užuominomis grasindamas pagrobtą automobilį sunaikinti, reikalavo iš nukentėjusiojo išpirkos⁶¹. Tai, jog prieš reikalaujamas pinigų ir grasindamas sunaikinti automobilį nuteistasis jį pavogė, kvalifikavimui reikšmės neturi, tačiau patį grasinimą daro akivaizdesnį.

Prievartaujant turtą grasinimas gali būti nukreiptas paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją. Pažymėtina, kad anksčiau galiojusiam BK kaip viena iš psichinio smurto formų buvo naudojama konstrukcija „kitoks šantažavimas“ ir suprantama plačiau nei šantažas, o tai lėmė nevienodą teismų praktiką. Dabartiniame BK sukonstruota grasinimo forma – „paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas“ atitinka klasikinę šantažo termino prasmę⁶². Tokį grasinimą pailiustruoja pavyzdys: Lietuvos Respublikos Klaipėdos apylinkės teismas 2005 m. lapkričio 28 d. nuosprendžiu A.K. nuteisė pagal BK 181 str. 1 d. A.K. nenustatytomis aplinkybėmis išsigijęs USB atminties kaupiklį (raktą), kuriame jo manymu buvo UAB „V.Paulius & Associates real estate“ reikšminga informacija apie ūkinę – finansinę veiklą, pareikalavo iš Ž.Ž. (UAB direktoriaus) už USB atminties kaupiklio (rakto) gražinimą sumokėti 5000 Lt, priešingu atveju grasindamas turimą informaciją parduoti suinteresuotiems asmenims arba Ž.Ž. vadovaujamos bendrovės konkurentams⁶³.

Galimi atvejai, kai grasinimas pareiškiamas su apgaulės elementais, pvz. apsimetę pareigūnais asmenys šantažuoja teisės pažeidėją, tuomet veika kvalifikuotina kaip turto prievartavimas, nes pagal kaltininko sumanymą apgaulė tik sustiprina pareikštą grasinimą ir neteisėtas turtinis reikalavimas pirmiausiai vykdomas iš baimės, jog grasinimas bus įvykdytas. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija 2002 m. lapkričio 19 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą, dėl Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendžio A.R., kuriuo jis buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 181 str. 1 d. už tai, kad prisistatęs policijos pareigūnu, t.y. pasisavinęs

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-194/2002. Kategorija S-2.1.2.1.8.3; S-2.1.1.3.2. Teismų praktika. Nr. 17. Vilnius. 2002.

⁶² Fedosiuk O. Šantažas užsienio ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisės problemos. 1998. Nr. 3-4. P. 158-165. P.164.

⁶³ Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1126-526/2005.

pareigūno vardą, šantažavo nukentėjusiąsias R.S. ir I.G. administracinio poveikio priemonių taikymu už nelegalų darbą (erotinio masažo atlikimą klientams). Pasiūlė joms savo apsaugos paslaugas ir reikalavo, kad kas mėnesį jam kiekviena perduotų po 400 Lt ir taip iš R.S. išgavo 100 Lt ir 0,5 l talpos brendžio butelį, o iš I.G. – 150 Lt. Nuteistasis nesutiko su padarytos veikos kvalifikavimu teigdamas, kad padarė ne turto prievartavimą, o sukčiavimą. Teismas, reikalavimą, susijusį su grasinimu demaskuoti nukentėjusiųjų neteisėtą veiką, bei imtis priemonių jas patraukti atsakomybėn pagrįstai įvertino kaip šantažą, o tai yra vienas iš turto prievartavimo objektyviosios pusės požymių. Taip pat teisingai A.R. veiką kvalifikavo kaip turto prievartavimą, nes sukčiavimo atveju nukentėjusysis suklaidintas apgaulės savo valia perduoda turtą kaltininko nuosavybėn, galvodamas, kad pastarasis turi teisę į turtą. Šiuo atveju apgaulė buvo panaudota suklaidinti ne dėl teisės į turtą, o dėl asmens teisinio statuso⁶⁴.

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo atvejais neigiamomis pasekmėmis gali būti grasinama tiek tuoj pat, tiek ir ateityje, bet tai nėra svarbu analizuojamų nusikaltimų kvalifikavimui.

Įstatymų leidėjas „kitokios psichinės prievartos“ požymį, kuris apima įvairius kitokio turinio grasinimus, nei konkrečiai nurodyti dispozicijoje, įtraukė į naują turto prievartavimo sudėtį, įvertinęs teismų praktiką, bei turto prievartautojų taikomų metodų įvairovę. Manytina, kad šio požymio universalumas tiek teismams, tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnams palengvino turto prievartavimo kvalifikavimą. Pavyzdžiui, kitokios psichinės prievartos požymį atitinka grasinimas negrąžinti pagrobto automobilio ar kitokio vertingo daikto, pavogti turtą, atsisakyti liudyti teisme, negrąžinti dokumento ir kt. Psichinės prievartos⁶⁵ išreiškimo būdų įvairovė (žodžiu, raštu, tam tikru elgesiu, t.y. gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, sistemingais skambučiais, asmens atviru sekimu, važiavimu labai dideliu greičiu, tuo bauginant keleivį, baimę keliančios aplinkos sukūrimu ir pan.) bei įbauginimo aspektas taip pat yra svarbūs kvalifikuojant turto prievartavimą. Įstatymų leidėjas nenustatė psichinės prievartos priemonių baigtinio sąrašo, todėl teismui tenka uždavinys spręsti grasinimų teisinio vertinimo problematiką. Savavaldžiavimo sudėtyje sutinkamas psichinės prievartos požymis, tačiau jis yra veiką kvalifikuojantis, o ne būtinas.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-821/2002. Kategorija S-2.1.2.1.8.3. www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo mėn. 17 d.].

⁶⁵ Psichinės prievartos sąvoka vartotina tada, kai norima pabrėžti, kad nusikaltimas gali būti padarytas, panaudojant įvairaus turinio ir būdų grasinimus, apie kurių pavojingumą galima spręsti tik įvertinus visas bylos aplinkybes. Žr. O. Fedosiukas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. Jurisprudencija. 2001, t. 21(13). P.113.

Panašumo sąlytis tame, kad psichinė prievarta darant abu nusikaltimus naudojama įbauginimo tikslu tiek prieš nukentėjusįjį, tiek prieš jo artimuosius.

Aukščiau aptartos grasinimų rūšys yra svarbios, nes turto prievartavimo specifika pasireiškia ir per nusikaltimo baigtinumo momentą. Turto prievartavimo sudėtis yra formali, t.y. teisinė konstrukcija nereikalauja pasekmių atsiradimo, todėl nusikaltimu padarytos turtinės žalos dydis ar neteisėtai užvaldyto turto priklausomybė neturi įtakos veikos kvalifikavimui, o baigtumo momentas siejamas su neteisėto turtinio reikalavimo, paremto psichine prievarta, pateikimu⁶⁶. Pateikimo momentas turi būti suprantamas kaip nukentėjusiojo supažindinimas su reikalavimo, paremto grasinimu, turiniu. Praktikoje galimi atvejai, kai nuo kaltininko nepriklausančių aplinkybių nukentėjusysis nesupranta, jog jam yra pateiktas reikalavimas arba nesupranta, kad jam grasinama, tuomet veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas, pavyzdžiui, laiškas su pateiktais grasinimais nepasiekia adresato⁶⁷. Yra nuomonių, kad jei grasinimas nepadarė nukentėjusiajam laukto poveikio, visą veiką reikia kvalifikuoti kaip pasikėsinimą. Tačiau manytina, kad turto prievartavimo baigtumo momentui svarbiausia yra pats kaltininko aukos supažindinimo su informacija faktas, bet ne tai, kokią poveikį informacija padarė. Faktinis kaltininko reikalavimo įvykdymas turi didelę reikšmę tiriant bei įrodant tokio pobūdžio nusikaltimus, bet įgauna kvalifikuojančią reikšmę tik tuomet, kai nukentėjusiajam padaroma didelės materialinės žalos. Savavaldžiavimo pagrindinė sudėtis nurodo priešingai, t.y. nusikaltimas laikomas baigtu atsiradus įstatyme numatytiems padariniams, tačiau baigtumui nėra būtina, kad asmuo būtų visiškai įvykdęs savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę, o pakanka pradėti savavališkai vykdyti veiksmus, nukreiptus tikrai ar tariamai teisei įgyvendinti, jeigu dėl jų kilo žala (turtinė ar neturtinė) asmens teisėms ar teisėtiems interesams, pavyzdžiui, kaltininkas atsiėmė pusę skolos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegija 2002 m. balandžio 30 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą, dėl Vilniaus rajono apylinkės teismo nuosprendžio G.J.L ir P.L., kuriuo jie buvo pripažinti kaltais ir nuteisti už savavaldžiavimą. 1993 m. balandžio 17 d. P.L. savo motociklu privažiavęs prie A.D., einančio link savo namų, reikalavo neiti į savo namą, pagrasinęs pavartoti fizinį smurtą ir ginklą <...> t.y. stumdamas rankomis neleido A.D. ir jį lydintiems asmenims patekti į nukentėjusiojo namus⁶⁸. Tokiais bendrais veiksmais kaltininkai, vykdydami J.G.L.

⁶⁶ Drakšienė A. Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius. 1998. P.56.

⁶⁷ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.146.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-205a/2002 (kategorija S-2.1.2.1.5) www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

tariamą teisę valdyti, naudotis ir disponuoti minėtu nekilnojamuoju turtu, padarė didelę žalą A.D. teisėms ir teisėtiems interesams.

Atkreiptinas dėmesys į savavaldžiavimo bei turto prievartavimo dispozicijas, kuriose nurodoma, jog asmuo gali neteisėtai veikti tiek savo, tiek ir kitų asmenų interesams, bei nukreipti neteisėtą reikalavimą savo ar kitų asmenų naudai. Taigi, faktiškai kam atstovauja kaltininkas, savavaldžiavimo ir turto prievartavimo kvalifikavimui reikšmės neturi. Tačiau savavaldžiavimo atveju svarbu, jog tikros ar tariamos teisės yra nerealizuojamos dėl to, kad nukentėjusysis jas ginčija (nepripažįsta skolos, teisės į paveldėtą turtą ir kt.) arba, pripažindamas tas teises, atsisako vykdyti savo pareigą patenkinti reikalavimus⁶⁹. Atsižvelgiant į susitarimo su vykdytoju turinį, kai kaltininkas vykdo kitam asmeniui priklausančią teisę, gali būti sprendžiama, ar teisės tuėtojo veikoje nėra savavaldžiavimo organizavimo ar kurstymo.

Visi reiškiniai gamtoje ir visuomenėje priežastiškai sąlygoti⁷⁰, tačiau baudžiamosios teisės prasme priežastinis ryšys yra labai specifinis nusikaltimo sudėties požymis, kurį nustatant pirmiausia vadovaujamesi baudžiamosios teisės teorijos žiniomis, o tik paskui įstatymo aiškinimu. Išvada dėl priežastinio ryšio yra teisinė išvada, kurią daro savarankiškai prokuroras ar teismas⁷¹. Skirtingai nei turto prievartavimo, savavaldžiavimo sudėtis yra materialinė, todėl tarp kaltininko veikos ir atsiradusių padarinių būtinas priežastinis ryšys, kuris yra įrodinėtinas. Reikia įrodyti, kad žala atsirado dėl kaltininko neteisėtos veikos, kuri yra tos veikos padarinys. Svarbu pabrėžti, kad kaltininko reikalavimai patenkinti turtines ar kitas pretenzijas turi būti lygiaverčiai nukentėjusiojo prievolei, o jeigu reikalaujama perduoti turto dalis aiškiai viršija prievolės apimtį, apibrėžtą įstatymų ar sutarties, sprendžina, ar veikoje nėra turto prievartavimo sudėties.

Didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams yra būtinas savavaldžiavimo sudėties požymis, skirtingai nei turto prievartavimo atveju, kuomet didelės turtinės žalos padarymas yra veiką kvalifikuojantis požymis. Paprastai savavaldžiavimu padaryta žala pasireiškia kaip sumokėti pinigai, atiduotas, atimtas ar sugadintas turtas, sveikatos sutrikdymas, laisvės atėmimas. Teisinė kategorija „didelė žala teisėms ar teisėtiems interesams“ yra platesnė, nei kategorija – „didelė turtinė žala“. Jeigu nusikaltimu asmeniui padaroma didelė turtinė žala, dažniausiai tuo pačiu padaryta didelė žala jo teisėms ir teisėtiems interesams, nes pažeidžiamos jo turtinės teisės. Tačiau, sprendžiant ar padaryta

⁶⁹ Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. 2 knyga. – Vilnius. 2001. P.97.

⁷⁰ Klimka. A. Nusikaltimo sudėtis. Vilnius. 1971. P.21.

⁷¹ Piesliakas V. Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo nustatymas teismų praktikoje. Jurisprudencija. Nr. 7(85). 2006. P.7.

didelė žala asmens teisėms ir teisėtiems interesams teismas gali atsižvelgti į teisės pažeidimo trukmę, nuostolius, iš daikto negautas pajamas, moralinę žalą ir pan. Taigi, vykdydamas savo tikras ar tariamas teises kaltininkas nukentėjusiajam gali padaryti ir moralinę žalą, pavyzdžiui – patikimo partnerio ar kliento statuso praradimas ar kt. Didelės žalos pobūdis svarbus savavaldžiavimo kvalifikavimui, kadangi, klausimas ar žala didelė, priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių t.y. turtinės nukentėjusiojo padėties ir jam padarytos žalos piniginės išraiškos; pažeistų interesų svarbos; fizinės žalos padarymo buvimo ar nebuvimo; moralinės veikos aspekto ir pan., o konkretaus žalos mato nebuvimas bei didelio masto neturtinės žalos įvertinimo problema tai labai apsunkina. Darbe jau buvo kalbėta, kad savavališkas teisės realizavimas, nesukėlęs didelės žalos, baudžiamas pagal ATPK 188 str. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. gruodžio 12 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą dėl Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžio, kuriuo buvo pakeista Kauno apygardos teismo priimta nuosprendžio dalis, kuria V.T veika perkvalifikuota iš BK 181 str. 3 d. į BK 294 str. 1 d. Teismas perkvalifikuodamas veiką nurodė, kad nukentėjusįjį A.B. ir nuteistąjį V.T. siejo ankstesni turtiniai santykiai – verslas, į kurį nuteistasis V.T., skolindamas nukentėjusiajam pinigus, investavo lėšas, o taip pat pripažino, kad sprenddamas šiuos turtinius santykius V.T. pasirinko neteisėtą būdą – savavališkai vykdė ginčijamą teisę – reikalavo skolos gražinimo ir padarė didelę žalą nukentėjusiojo teisėms – paėmė nukentėjusiojo automobilį kaip garantiją skolai gražinti⁷². Teismas, kvalifikuodamas V.T. veiksmus kaip savavaldžiavimą turėjo nurodyti motyvus, kodėl jis laiko, kad V.T. veiksmai sukėlė didelę žalą A.B. teisėms. Vien paminėjimas, kad iš nukentėjusiojo buvo paimtas automobilis, šiuo konkrečiu atveju nepagrindžia didelės žalos požymio buvimo kaltininko veikoje. Todėl, baudžiamoji byla buvo perduota nagrinėti apeliacine tvarka iš naujo, kad pateikti motyvuotas išvadas dėl žalos dydžio, atsižvelgiant į V.T. veiksmis sukeltų padarinių visumą, jų pobūdį ir reikšmę nukentėjusiojo A.B. teisėms. Kitoje baudžiamojoje byloje, Kauno apygardos teismas iš dalies patenkino nukentėjusiojo R.L. apeliacinį skundą, išaiškindamas, kad savavaldžiaujant gali būti padaroma tiek turtinė, tiek ir neturtinė žala. R.L. patyrė neturtinę žalą dėl viešo pažeminimo, šmeižto, vadinant jį aferistu bei vagimi, dėl įvairiose teisėtvarkos ir žemėtvarkos institucijose sugaišto laiko. Taip pat apeliacinis teismas pabrėžė, kad pirmosios instancijos teismas R.J. baudžiamosios atsakomybės klausimą sprendė atsižvelgdamas tik į inkriminuotų veiksmų /statinių nutempimu/ jų apgadinimu/ žemės suarimu/ padarytos turtinės žalos mastą, bet

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-665/2006 Procesinio sprendimo kategorija: 2.3.7.4.(S). www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

neįvertino šiais veiksmais sukeltų padarinių visumos ir jų pobūdžio, bei reikšmės nukentėjusiojo R.L. teisėms bei teisėtiems interesams⁷³.

2.3. Subjektas

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo subjektais gali būti tik fiziniai asmenys. Kiekvieną žmogų, ir padariusi nusikalstamą veiką, apibūdina daugybė požymių, nors siekiant konstatuoti ar žmogaus veikoje yra nusikaltimo sudėtis, bei traukti baudžiamojon atsakomybėn, pakanka nustatyti tik vieną ar kelis veiką padariusį asmenį apibūdinančius požymius⁷⁴. Asmens amžius yra pagrindinis subjekto požymis, kuris apibūdina traukiamą baudžiamojon atsakomybėn asmenį. Turto prievartautojo ir savavaldžiautojo amžius nustatomas pagal asmens dokumentus – asmens pasą, indentifikavimo kortelę, gimimo liudijimą, vairuotojo pažymėjimą ar kt. Jeigu asmens amžiaus negalima nustatyti pagal asmens dokumentus, skiriama teismo ekspertizė⁷⁵. Kai kaltinamasis yra nepilnametis, būtina nustatyti, ar jis yra sulaukęs baudžiamajai atsakomybei reikiamo amžiaus, o tai tinka kalbant ir apie turto prievartavimą bei savavaldžiavimą. Subjektas yra laikomas tokio amžiaus sulaukęs ne jo gimimo dieną, o kitą dieną po to, kai jam sukako keturiolika ar šešiolika metų. Nusikalstamos veikos kvalifikavimui svarbu kokio amžiaus buvo kaltinamasis kai padarė nusikalstamą veiką, o ne bylos nagrinėjimo metu. Manytina, kad subjekto amžius, kaip nusikaltimo sudėties elementas kelia mažiausiai neaiškumų ir diskusijų analizuojamų nusikaltimų kontekste.

Turto prievartavimas įstatymo leidėjo valia yra priskiriamas prie nusikaltimų, už kuriuos gali atsakyti ir nepilnametis, sulaukęs 14 metų. Tokio amžiaus asmuo nors ir būdamas nepilnametis, jau yra pakankamai protiškai išsivystęs, gali suprasti savo veiksmų pavojingą pobūdį ir esmę, bei už juos atsakyti. Be to, prievartaujant turtą kėsiniama į didžiausią socialinę reikšmę turinčius gėrius – asmens nuosavybę, turtinius interesus, žmogaus sveikatą ar net gyvybę, laisvę, seksualinio apsisprendimo laisvę, asmens neliečiamumą. Už savavaldžiavimą atsako asmenys, kuriems prieš padarant nusikaltimą suėjo 16 metų, o tai yra bendroji amžiaus riba nuo kurio gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Todėl darytina išvada, kad subjektų amžiaus prasme turto prievartavimas ir savavaldžiavimas skiriasi.

⁷³Lietuvos Respublikos Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-244-81/2005. Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.28.3; 2.4.6.1.2 [Žr. 2007 m. kovo 17 d.]

⁷⁴Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Justitia. Vilnius.2006. P-302.

⁷⁵Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2004. P.101.

Dar viena subjekto savybė, kuri svarbi turto prievartavimo ir savavaldžiavimo kvalifikavimui – pakaltinamumas⁷⁶. Baudžiamojoje teisėje pakaltinamumas yra preziumuojamas, todėl jo įrodinėti nereikia, tačiau reikia įrodinėti nepakaltinamumą t.y., kad darydamas pavojingą veiką jis dėl psichikos sutrikimo negalėjo suvokti daromos veikos pavojingumo arba valdyti savo poelgio.

Už turto prievartavimą ir savavaldžiavimą nėra numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė. Šių nusikaltimų dispozicijose naudojamos konstrukcijos „kitų asmenų naudai“, o savavaldžiavimo - „vykdyti kito asmens tikrą ar tariamą teisę“ – „kitas asmuo“ galėtų būti suprantamas ir kaip juridinis. Tačiau, juridinis asmuo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu konkrečiame BK specialiosios dalies straipsnyje nėra nurodyta, jog už tokios veikos padarymą gali atsakyti ir juridinis asmuo⁷⁷. Europos Taryba savo Rekomendacijoje⁷⁸ nurodė, jog įmonių atsakomybės formos įtvirtinimo baudžiamuosiuose įstatymuose būtinumą sąlygoja tai, kad būtent juridiniams asmenims yra naudingas visuotinai pavojingų veikų darymas, kurios kelia didelę žalą individams ir visai visuomenei⁷⁹. D.Soloveičikas savo monografijoje išdėstė gana griežtą poziciją, pabrėždamas jog <... „negali būti juridinio asmens koncepcijos „civilinės (įmonių) teisės prasme ir įmonės sampratos „baudžiamosios teisės prasme“...>“. Manytina, jog tikslinga numatyti juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, tiek už turto prievartavimą, tiek už savavaldžiavimą, kaip už pavojingas valstybei, visuomenei ir jos nariams, veikas bei išvengti jo nebaudžiamumo.

Remiantis analizuota teismų praktika darytina išvada, kad vis dažniau turta prievartauja nepilnamečiai. Tokiose bylose dažniausiai reikalaujama nedidelės pinigų sumos, mobiliojo ryšio telefono ar kitokių daiktų iš nukentėjusiojo tėvų namų. Taigi, iš peržiūrėtų baudžiamųjų bylų dėl padaryto turto prievartavimo - penkiose iš 21 baudžiamosios bylos buvo pripažinti kaltais ir nuteisti ar išteisinti 8 nepilnamečiai. Dėl savavaldžiavimo – iš 31 baudžiamosios bylos dvejose buvo nuteisti 2 nepilnamečiai⁸⁰. Konkrečiai, Panevėžio apygardos prokuratūroje 2005 m. iš tirtų 9 nusikalstamų veikų pagal BK 181 str. – penkias įvykdė nepilnamečiai, tai yra 55 % šios kategorijos bylų.

⁷⁶ Pakaltinamumas – teisinė sąvoka, apibūdinanti asmens, padariusio baudžiamajame įstatyme numatytą veiką, psichinę būklę padarant veiką ir turinti esminę reikšmę jo atsakomybei. Žr. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius. 2006.

⁷⁷ LR BK 20 str. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Žinios., 2000, Nr. 89-2741.

⁷⁸ 1988 metų spalio 10 d. Europos Tarybos Rekomendacija. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. Teisė. 2003. P.48.

⁷⁹ Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P.54-55.

⁸⁰ Peržiūrėtų baudžiamųjų bylų nutarčių sąrašas pridedamas. Žr. Priedai. Lentelė Nr.1-2. P.66-67.

Nors 2006 m. pasitaikė tik vienas toks atvejis, tačiau tai išlieka problema⁸¹. Dažnėja atveju, kai įtariamieji nepilnamečiai turtą prievartauja mokymo įstaigose ar prie jų esančiose teritorijose naudoja fizinį ir psichologinį smurtą. Tai skatina nepakankamas nepilnamečių užimtumas, žiniasklaidoje propaguojamas smurtas, socialinė aplinka ir kt. Galima prielaida, kad šių problemų sprendimui reikalingos ne tik BK numatytos bet ir kompleksinės visuomenės auklėjimo priemonės.

2.4. Subjektyvioji pusė

Kiekvieno žmogaus tam tikras poelgis suprantamas objektyviai turi ir kitą – subjektyviają pusę, kuri apibūdina asmens vidinę t.y. psichinę, suvokiančią bei kontroliuojančią savo elgesį, pusę. Nusikalstamos veikos vertinimui ir kvalifikavimui yra vienodai svarbūs tiek objektyvieji, tiek ir subjektyvieji požymiai, juk už veiką padarytą nepakaltinamo asmens ar be kaltės Lietuvos baudžiamojoje teisėje neįmanoma baudžiamoji atsakomybė⁸². Subjektyviesiems požymiams priskiriami: 1) kaltė – psichinis asmens santykis (apima tiek asmens intelekto, tiek ir valios procesus) su veika ir pavojingais padariniais, bei situacija, kuriai esant padaryta nusikalstama veika; 2) tikslas – asmens įsivaizduojami objektyvios tikrovės pasikeitimai, kurie turi atsirasti padarius nusikalstamą veiką; 3) motyvas – suvoktos vidinės paskatos, kurios nulemia asmens pasiryžimą padaryti nusikalstamą veiką;

Kaltė yra pagrindinis nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės požymis, taigi ir užkoduotas kiekvienoje sudėtyje, neatsižvelgiant į tai, aprašytas jis straipsnio dispozicijoje ar ne⁸³. Apie kaltės svarbą senato nutarime yra pasisakęs Lietuvos Aukščiausiasis teismas, pabrėždamas, kad „apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylos apinkybes“⁸⁴.

Turto prievartavimui ir savavaldžiavimui būdinga kaltės forma – tyčia, tačiau turto prievartavimo atveju ji bus tik tiesioginė, o savavaldžiavimo – ir tiesioginė ir netiesioginė (LR BK 15 str.). Kadangi turto prievartavimo sudėtis yra formalioji (nėra būtini realūs padariniai), tai šis nusikaltimas gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia. Kaltininko tyčinės

⁸¹ Statistiniai duomenys gauti pasinaudojus Panevėžio apygardos prokuratūros duomenų baze. Žr. 2007 m. kovo mėn. 8 d.]

⁸² Baudžiamojo kodekso 2 str. 3 d. nustatyta: „asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką“. Žr. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Žinios., 2000, Nr. 89-2741.

⁸³ Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius. 1996. P.124.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Teismų praktika Nr.19. Vilnius. 2003.

veikos konstatavimui būtina nustatyti, kad jis suvokė savo elgesio pavojingumą visuomenei (intelektualinis momentas), o taip pat norėjo taip veikti (valinis momentas). Įrodinėjant intelektualinį turto prievartavimo kaltės aspektą svarbus kaltininko visų trijų požymių t.y. savo reikalavimo neteisėtumo; jo turtinio ir prievartinio pobūdžio suvokimas. Jei nėra nors vieno iš šių trijų požymių suvokimo, nėra ir tyčios prievartaujant turta⁸⁵. Tiek turto prievartavimo, tiek ir savavaldžiavimo atveju tyčinės kaltės neneigia jog kaltininkas, suvokdamas teisinį reikalavimo nepagrįstumą, galbūt mano turįs tam moralinę teisę. Nustatant ar kaltininkas suvokė jog jo turtinė pretenzija neturi teisėto pagrindo gali būti susiduriama su pateisinama ir nepateisinama klaida, o savavaldžiavimo atveju kai neteisėtai vykdoma subjektyvi teisė – tik su pateisinama klaida. Pripažinus klaidą pateisinama, laikoma, kad turto prievartautojas realizavo tariamą teisę, o savavaldžiautojas negalėjo ar neturėjo suprasti, kad realiai jokios subjektinės teisės neturi. Esant nepateisinamai klaidai, kai kaltininkas turėjo ir galėjo suprasti, kad iš tikrųjų jokios teisės nevykdo, savavaldžiavimui būdingos kaltės nebus, o veika turės būti kvalifikuojama kaip turto prievartavimas. Sprendžiant apie klaidos pagrįstumą, atsižvelgiama į kaltininko amžių, gyvenimo patirtį, išsilavinimą, jo įsitikinimo dėl teisės buvimo susiformavimo aplinkybes ir kitus bylos aspektus.

Ne mažiau svarbu kaip kaltininkas (turto prievartautojas) suvokia savo neteisėto reikalavimo turtinį pobūdį, kadangi galimi atvejai, kai nauda gaunama ir turtiniai interesai pažeidžiami netiesiogiai, pavyzdžiui verslininkui siūloma atsisakyti planų strateginėje vietoje statyti tam tikrą pastatą. Nesunku įsivaizduoti kokią didelę turtinę naudą gali gauti kaltininkas ir kokią didelę žalą gali patirti nukentėjusysis esant didelei konkurencijai nekilnojamojo turto rinkoje. Tokiu atveju nustatant tyčinę kaltę užtenka, kad kaltininkas suvoktų patį reikalavimo faktą. Darbe jau buvo kalbėta apie prievartinį turto prievartavimo ir kvalifikuoto savavaldžiavimo požymį, kuris pasireiškia per grasinimus nukentėjusiajam. Šiuo aspektu ypatingai svarbus kaltininko tyčios nustatymas vertinant neapibrėžtus grasinimus, o nukentėjusiojo situacijos suvokimas tik padeda nustatyti tikrąjį kaltinamojo sumanymą. Teisinėje literatūroje pabrėžiama, kad nusikaltimo sudėčiai neturi reikšmės: ar 1) kaltininkas ketina įvykdyti visus grasinimus, jei turtas nebus jam perduotas; ar 2) grasintojas veikia savo ar trečiųjų asmenų naudai; ar 3) kaltininkas veikia už atlyginimą, ar siekdamas tik padėti draugui; ar 4) tyčia padaryti nusikaltimą yra iš anksto apgalvota ar atsirado staiga. Turto prievartavimas dažniausiai yra padaromas

⁸⁵ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.149.

konkretizuota tyčia⁸⁶. Konkretizuota (apibrėžta) tyčia yra tuomet, kai asmuo konkrečiai suvokia veikos pavojingumo pobūdį ir siekia konkrečių padarinių, pavyzdžiui, užvaldyti konkretų svetimą turtą ar turtinę teisę. Esant nekonkretizuotai (neapibrėžtai) tyčiai kaltininkas darydamas veiką suvokia veikos pavojingumą, bet nesuvokia konkretaus padarinių pavojingumo laipsnio, kitaip tariant, kaltininką tenkina bet kokio laipsnio atsiradę padariniai, neatsižvelgiant į jų sunkumą⁸⁷. Skirtingai nei turto prievartavimas savavaldžiavimas galimas ir apibrėžta ir neapibrėžta tyčia, kadangi asmuo savavališkai vykdydamas ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę gali ir nesiekti konkrečių padarinių.

Savavaldžiavimo materialiosios sudėties konstrukcija reikalauja pagrįsti faktą, jog dėl asmens padaryto veikimo atsirado pavojingi ir priešingi teisei (nusikalstami) padariniai. Jau darbe minėta, kad savavaldžiavimas galimas ne tik tiesiogine, bet ir netiesiogine tyčia t.y. kaltininkas suprasdamas, kad savavališkai, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, įgyvendina savo ar kitų asmenų tikras ar tariamas teises, numato galimas pasekmes ir jų nori arba sąmoningai leidžia joms atsirasti. Kaltininko suvokimas, kad jis vykdo ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę, bet tai daro nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos ir numatydamas, kad gali padaryti didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams - apima intelektualinį momentą, o valinį - noru tai daryti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. kovo 4 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą dėl Vilniaus apygardos teismo nuosprendžio, kuriuo A.S. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 294 str. 2 d. A.S. teiginys, jog jis nesupratęs, kad nukentėjusiosios A.K. motociklas iš namo rūsio buvo paimtas neteisėtai yra nepagrįstas. Pati kaltininko veikos seka (gyvenamojo namo lango atidarymas, pro jį patekimas į namo vidų, iš ten į rūšį, kur buvo saugomas motociklas, jo išvarymas į lauką) akivaizdžiai parodo, kad nuteistasis suprato, jog nukentėjusiajai užrakinus namo duris buvo išreikšta valia, kad į namą niekas nepatektų ir daiktų, tarp jų ir motociklo, neimtų, nepaisant to, ar kada nors ir kokia teise buvo leista nuteistajam A.S. juo naudotis⁸⁸. Taigi, apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad nuteistasis nukentėjusiosios valios nepaisė ir veiką teisingai kvalifikavo pagal BK 294 str.

Praktikoje galimas klausimas kaip reikia vertinti kaltininko suvokimą, kad jis veikė ne savo naudai, o kito asmens naudai, tik siekdamas padėti nukentėjusiesiems atgauti

⁸⁶ Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. 1 knyga. – Vilnius. 2001. P.380.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2004. P.109.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-190/2003. Kategorija S-2.1.2.1.5; S-2.1.2.1.8.1 www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

savo turtą ar turtines teises. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. lapkričio 9 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą dėl Kauno miesto apylinkės, teismo nuosprendžio, kuriuo E.G. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 181 str.1 d. E.G. neneigia, jog bendravo su nukentėjusiais, bei kaip jis suprato ir su automobilių pagrobisiais asmenimis bei perdavė pastarųjų reikalavimą nukentėjusiesiems sumokėti išpirką už pagrobtą automobilį. Taip pat neneigia, jog nurodė nukentėjusiesiems, kad neperdavus reikalaujamų pinigų pagrobtas automobilis nebus gražintas. Tačiau jis tokiu būdu tik siekė padėti nukentėjusiesiems atgauti automobilį, o perduodamas jiems tikrųjų turto prievartautojų reikalavimus veikė kaip nukentėjusiųjų atstovas⁸⁹. Iš teismo aptartų bei įvertintų įrodymų matyti, kad nuo pat bendravimo su nukentėjusiais pradžios E.P. jiems davė suprasti, jog automobilio neatgaus, tol kol nesumokės išpirkos, ir per kelis kartus nukentėjusiesiems perdavinėjo analogišką informaciją iš išpirkos reikalaujančių asmenų, kurie liko nenustatyti, vadinasi ir suvokė, kad neteisėtomis priemonėmis veikė kitų asmenų interesais. E.P. nukentėjusiųjų kategoriškai reikalavo 700 JAV dolerių, o ne pradinės – 600 JAV dolerių sumos, nurodydamas, kad kitaip nukentėjusieji automobilio neatgaus. Be to, E.P. suorganizavo reikalaujamų pinigų perdavimą. Šios aplinkybės parodo, kad E.P. veikė motyvuotai kaip bendrininkas, iš vien su kitais, nenustatytais turto prievartautojais, siekdamas turtinės naudos, o ne kaip nukentėjusiųjų atstovas. Turto prievartavimo kvalifikavimui pakanka, kad asmuo, veikdamas kito asmens interesais kaip bendrininkas, perduotų nukentėjusiajam to asmens reikalavimą, grasinimą, priimtą iš nukentėjusiųjų turtą ir jį perduotų. Kasatoriaus motyvai, jog jo veikoje nėra nusikaltimo subjektyviosios pusės požymio – veikos pavojingumo visuomenei suvokimo, nepagrįsti, nes E.P. veiksmai prieš nukentėjusiuosius liudija ką kitą - kasatorius veikė nusikalstamai ir to siekė.

Reikalavimo motyvas svarbus turto prievartavimą atribojant nuo kitų nusikaltimų. Pavyzdžiui, kai grasindamas smurtu ar jį pavartodamas kaltininkas reikalauja atiduoti jam turtą, nenurodydamas jokių tokio reikalavimo motyvų veika kvalifikuojama ne kaip turto prievartavimas, o plėšimas. Turto prievartavimo motyvai gali būti įvairūs: išpirka už pavogtą turtą, vaiką, pažadas nekliudyti verslui, tariamos verslo apsaugos organizavimas ar kitų veiksmų atlikimas. Tačiau, veika kvalifikuojama kaip turto prievartavimas nepriklausomai nuo žadamų veiksmų ar neveikimo konkretaus turinio, nes nukentėjusysis savo turtą perduoda ne už tų veiksmų atlikimą, o už tai, kad nebūtų realizuoti kaltininko grasinimai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1999 m. spalio 26 d. kasacine tvarka

⁸⁹Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-640/2004. Kategorija S-2.1.2.1.14.3. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

nagrinėjo baudžiamąją bylą dėl Klaipėdos apygardos teismo nuosprendžio, kuriuo G.B. ir A.N. buvo pripažinti kaltais ir nuteisti pagal BK 181 str. 3 d. Teismas konstatavo, kad aplinkybė, jog G.B. ir A.N., būdami policijos pareigūnai, reikalavo iš S.B. perduoti jiems pinigus, žadėdami sugrąžinti jam pagrobtą automobilį, nėra pagrindas jų veiką perkvalifikuoti į kyšininkavimą (BK 225 str.), nes nuteistieji iš nukentėjusiojo pinigų reikalavo grasindami jo turto (automobilio) galutiniu praradimu. Kasacinis argumentas, kad jų veiksmai grąžinant nukentėjusiajam automobilį neatsiejami nuo jų pareigų prieštarauja nustatytoms faktinėms bylos aplinkybėms – nuteistieji nežadėjo ir nesirengė grąžinti nukentėjusiajam automobilį oficialiai, įforminant šį veiksma procesiniais dokumentais⁹⁰. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas pabrėžė, kad „<...> reikalaujamas perduoti turtą kaltininkas paprastai nurodo reikalavimo motyvą, priežastį. Tos priežasties esmė yra mokėti už kažką, pavyzdžiui: už netrukdytą įmonės veiklą ar individualiam verslui, už tai, kad turi pajamas, gerai uždirba, išpirka už pagrobtą turtą, vaiką ar asmenį, už nepalankių nukentėjusiajam žinių nepaskelbimą ir pan. Be to, dažniausiai reikalaujama perduoti apibrėžtą turtą – nurodytą pinigų sumą ar konkretų daiktą. Tokiu atveju kaltininkas pats turto nepaima, o siekia, kad nukentėjusysis savo veiksmais patenkintų jo reikalavimą. Kai pareikalavus perduoti konkretų turtą, nurodant reikalavimo motyvą ar pagrindą, iškart pavartojamas smurtas ir dėl to nukentėjusysis tuoj pat perduoda reikalaujamą turtą ar jo dalį, tokia veika kvalifikuojama tik kaip turto prievartavimas. Kai pareikalavęs perduoti vienokį turtą ir jo negavęs, kaltininkas tuo pačiu pretekstu, pavartojęs smurtą ar jo nevartojęs, tuoj pat pats paima kitokį turtą, veika kvalifikuojama iš sutapties, priklausomai nuo turto užvaldymo būdo⁹¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. vasario 14 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą ir paliko nepakeistą pirmosios instancijos teismo nuosprendį, kuriuo V.V. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas už tai, kad jis, veikdamas bendrininkų grupe reikalavo už pavogto automobilio sugrąžinimą perduoti 1000 Lt., grasindamas sugadinti nukentėjusiojo A.B. turtą – išardyti pavogtą automobilį, o detales parduoti. V.V. skundą motyvavo tuo, jog teismas, neatskleidė šios nusikalstamos veikos sudėties subjektyviųjų požymių – tyčios, tikslo, motyvų⁹². Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad tiek tikslas, tiek motyvas nėra BK 181 str. 1 d. įtvirtintos nusikaltimo sudėties privalomi subjektyvieji požymiai, todėl veikos kvalifikacijai jie neturi jokios įtakos, ir teismas neprivalo jų nustatinėti. Šiuo klausimu

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-646/1999. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-167/2006. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.14.6. 2.1.6.2 (S) www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

nėra imperatyvo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime⁹³. Be to, teisinėje literatūroje pasisakoma, jog žymiai svarbesnis yra faktas, kad kaltininkas suvokia savo veikos žalingumą nukentėjusiojo turtui, turtinėms teisėms ar interesams, nei savavanaudiško tikslo ar motyvo įrodinėjimo reikalavimas⁹⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėtyse nei nusikalstamos veikos motyvas, nei tikslas nėra įstatymo leidėjo aprašyti. Tačiau, praktiškai nusikaltimai, susiję su svetimo turto neteisėtu pasisavinimu, dažniausiai padaromi iš savanaudiškų paskatų, tuomet kaip vertinti kaltininko motyvus, jog „paėmė iš pykčio“ arba „smurtavo iš pykčio“, „siekdamas vėliau sunaikinti turtą“. 2006 m. sausio 5 d. Panevėžio miesto apygardos teismas nepakeitė pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, kuriuo A.M. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 294 str. 2 d. Apeliaciniame skunde nuteistasis neneigė vartojęs prieš G.R. smurtą, tačiau mano, jog jo veikoje nėra savavaldžiavimo sudėties, nes jis sumušė nukentėjusį iš pykčio už nesumokėtas telekomunikacijos paslaugas, o ne todėl, kad norėjo atgauti skolą. Teismas, įvertinęs byloje ištirtus įrodymus, teisingai pripažino, kad teiginys, jog skolos iš G.A. nebereikalavo, o mušė iš pykčio, vertintinas kaip pasirinktas gynybos būdas, siekiant sušvelninti savo padėtį, tačiau kvalifikavimui reikšmės neturi⁹⁵. Nusikalstamos veikos motyvas pagal baudžiamosios teisės teoriją, yra veikos priežastis, paskata, nusikalstamo elgesio varomoji jėga ar savęs pateisinimas⁹⁶. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas išaiškino, kad nužudymas iš savanaudiškų paskatų kvalifikuojamas tuomet, kai nužudoma siekiant turėti iš to kokią nors turtinę naudą sau ar kitiems asmenims (užvaldyti turtą, įgyti teises į turtą, išlaikyti turimas neteisėtai valdomas turtines vertybes, išvengti skolos, turto gražinimo ir pan.). Tačiau, jei tyčiniai nužudymai padaryti dėl motyvų, kurių formavimąsi nulėmė turtiniai interesai (pyktis dėl prarasto turto, pavydas dėl praturtėjimo ar nukentėjusiojo atsisakymas įvykdyti kitokias turtines prievoles, atsiradusias teisėtu pagrindu ir pan.), bet dėl šios veikos kaltininkas negauna turtinės naudos, jie negali būti pripažįstami padaryti iš savanaudiškų paskatų⁹⁷. Šis nutarimas skirtas teismų praktikai gyvybės atėmimo bylose, tačiau atsižvelgiant į sisteminį teisės aiškinimo pobūdį, darytina išvada, kad taip pat turi būti suprantamas savanaudiškas motyvas turto prievartavimo

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

⁹⁴ Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos Baudžiamajame Kodekse. Vilnius. 1995. P.16.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Panevėžio miesto apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-00011-366-2006-59.

⁹⁶ Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius. 1972. P.182.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. Teismų praktika Nr.21.Vilnius. 2004. P-224-250.

bylose, nors jis ir nėra būtinas subjektyviosios pusės požymis. Tuo tarpu kaltės forma yra kiekvienoje baudžiamojoje byloje įrodinėtina.

Nusikaltimo motyvai kaip ir turto prievartavimo atveju, savavaldžiavimo kvalifikavimui reikšmės neturi, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad savavališki kaltininko veiksmai nebus laikomi savavaldžiavimu, jei jis tikrai žino, kad nei jis ar kitas asmuo neturi tikros ar tariamos teisės. Kaip šį momentą suvokia kaltinamasis, įrodinėjimo prasme, padeda savavaldžiavimą atriboti nuo turto prievartavimo.

2.5. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo panašumai ir skirtumai: situacijos analizė

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo panašumams bei skirtumams parodyti pasirinkta situacijos analizė. Darbe pateikiami ir analizuojami statistiniai duomenys, išryškinantys turto prievartavimo ir savavaldžiavimo panašumus ir skirtumus keliais aspektais: dinamika, perkvalifikavimu.

Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos informatikos ir ryšių departamento pateikti duomenys apie turto prievartavimą ir savavaldžiavimą parodo kaip kito šių nusikaltimų statistika per devynerius metus.

1 lentelė

Turto prievartavimo dinamika 1992-2000 metais

Metai	Užregistruota	Išnagrinėta	Neišaiškinta
1992	44	31	5
1993	234	114	25
1994	339	308	40
1995	226	171	58
1996	242	196	41
1997	237	199	39
1998	194	158	30
1999	229	161	37
2000	194	197	33

2 lentelė

Savavaldžiavimo dinamika 1992-2000 metais

Metai	Užregistruota	Išnagrinėta	Neišaiškinta
1992	38	19	7
1993	34	22	25
1994	61	22	14
1995	114	67	29
1996	150	91	36
1997	159	98	36
1998	131	77	39
1999	114	58	36
2000	112	58	34

Iš pateikiamų duomenų matoma, jog turto prievartavimo užregistruotų atveju akivaizdžiai padaugėjo apie 1993 metus, o savavaldžiavimo – apie 1995 metus. Skirtumas tas, kad turto prievartavimo skaičius išlieka panašus iki 2000 metų, o savavaldžiavimo – iki 1998 metų. Nuo 1999 metų, pagal užregistruotų turto prievartavimo ir savavaldžiavimo skaičių, jaučiamas šių nusikaltimų mažėjimas. Pagal ministerijos departamento pateikiamus duomenis apie išnagrinėtas ir neišaiškintas baudžiamosias bylas, akivaizdu, kad daugiausia turto prievartavimo bylų buvo išnagrinėta 1994 metais, o neišaiškinta – 1995 metais. Savavaldžiavimo bylų daugiausia išnagrinėta 1997 metais, o neišaiškinta – 1998 metais. Iš lentelių matoma, kad kuo daugiau bylų išnagrinėjama, tuo daugiau išaiškinama, tai rodo analizuojamų nusikaltimų panašumą. Skirtumas tas, kad savavaldžiavimo bylų užregistruojama, išnagrinėjama ir išaiškinama žymiai mažiau.

3 lentelė

Turto prievartavimo dinamika 2003-2006 metais

Metai	2003	2004	2005	2006
Užregistruota nusikalstamų veikų	198	345	333	210
Perduotas kaltinamasis aktas teismui	93	202	191	150
Nutraukta pagal BPK 3 str.	23	68	67	68
Nutraukta pagal BPK 212 str.	42	56	60	39

4 lentelė

Savavaldžiavimo dinamika 2003-2006 metais

Metai	2003	2004	2005	2006
Užregistruota nusikalstamų veikų	193	227	223	244
Perduotas kaltinamasis aktas teismui	55	78	75	101
Nutraukta pagal BPK 3 str.	67	137	163	149
Nutraukta pagal BPK 212 str.	45	74	74	65

Nagrinėjamu laikotarpiu ryški pradėtų ikiteisminių tyrimų bei teismui perduotų kaltinimų pagal turto prievartavimą mažėjimo, o savavaldžiavimo pagal tuos pačius požymius – didėjimo tendencija. Nutrauktų turto prievartavimo ir savavaldžiavimo bylų pagal lentelėje nurodomus BPK straipsnius skaičius svyruoja. Tačiau oficiali statistika tik iš dalies atspindi turto prievartavimo ir savavaldžiavimo paplitimo lygį ir dinamiką. Tai sąlygoja daugeliu atveju reketo registravimą ne kaip turto prievartavimą, bet kaip savavaldžiavimą (dažniausiai tai būna skolų „išlupimas“)⁹⁸.

⁹⁸ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.37.

Ankščiau gana retai taikyta savavaldžiavimo sudėtis tapo labai aktuali šiandieninėje praktikoje. Analizuotų baudžiamųjų bylų medžiaga parodo, kad dažnai, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, t.y. savavališkai siekiama susigrąžinti tikrą ar tariamą skolą, tariamai pavogtą mobilųjį telefoną ar kitą nedidelės vertės turtą, taip pat priversti nukenėjusįjį grąžinti neatlygintą turtinę žalą už autoįvykio metu sugadintą automobilį ir t.t. Tais atvejais, kai neteisėtomis priemonėmis vykdoma turtinė teisė, veika tampa labai panaši į turto prievartavimą. Už savavaldžiavimą LR baudžiamajame kodekse numatyta palyginus negriežta atsakomybė (lyginant su turto prievartavimu), todėl gana dažnai kaltinamieji ar nuteistieji prašo jų veiką iš turto prievartavimo perkvalifikuoti į savavaldžiavimą. Dažniausiai kyla kvalifikavimo problemų nustatant buvus komercinius – turtinius ryšius, tikros ar tariamos teisės buvimą bei šios teisės apimtį atitikimą reiškiamai turtinei pretenzijai. Yra suformuota, tačiau išsamiais tyrimais neparemta nuomonė, kad beveik pusė ikiteisminių tyrimų pradėtų pagal BK 181 str. teismuose pakeičiami perkvalifikuojant į BK 294 str. Naudojamas statistinis tyrimas, parodantis turto prievartavimo perkvalifikavimo į savavaldžiavimą šiandienines tendencijas. Tyrimui atlikti pasirinkta Panevėžio apygardos prokuratūros teritorija kaip artimiausia, be to, Lietuvoje (2005-2006 metais) yra pastebimas turto prievartavimo mažėjimas⁹⁹ (tiek didžiuosiuose, tiek ir mažesniuose miestuose), todėl teigtina, kad Panevėžio apygardos prokuratūros teritorija, apimanti 7 rajonus (Kėdainių, Utenos, Biržų, Pasvalio, Rokiškio, Kupiškio, Anykščių) ir Panevėžio miestą bei rajoną, yra tinkamiausia šiuo požiūriu.

Pradėti ikiteisminiai tyrimai 2005-2006 metais¹⁰⁰

5 lentelė

Prokuratūros	2005 m.	2006 m.	Iš viso 2005-2006 m.	BK 181str. 1d.		BK 181str. 2d.		BK 181str. 3d.	
				2005 m.	2006 m.	2005 m.	2006 m.	2005 m.	2006 m.
Panevėžio apygardos	13	5	18	4	3	9	2	-	-
Panevėžio m. apylinkės	9	7	16	9	7	-	-	-	-

⁹⁹ Pasinaudota VRM Ryšių ir informatikos departamento duomenų baze. Duomenys apie nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje www.vrm.lt [Žr. 2007. vasario mėn. 16 d.] Žr. 3 lentelę.

¹⁰⁰ 5 lentelėje pateikiama informacija apie pradėtus ikiteisminius tyrimus Panevėžio apygardos prokuratūros teritorijoje 2005-2006 metais pagal BK 181 str.1-3 d. Informacija paimta iš Kėdainių, Utenos, Biržų, Pasvalio, Rokiškio, Kupiškio, Anykščių ir Panevėžio miesto bei rajono policijos komisariatuose vedamų įvykių registracijos žurnalų 2005–2006 metų laikotarpiu. [Žr. 2007 m. vasario 20-23 d.]

5 lentelės tęsinys

Kėdainių raj. apylinkės	4	2	6	3	2	1	-	-	-
Utenos raj. apylinkės	3	-	3	3	-	-	-	-	-
Biržų raj. apylinkės	3	3	6	3	2	-	1	-	-
Pasvalio raj. apylinkės	3	-	3	3	-	-	-	-	-
Rokiškio raj. apylinkės	2	4	6	2	3	-	1	-	-
Kupiškio raj. apylinkės	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anykščių raj. apylinkės	2	1	3	2	1	-	-	-	-
Iš viso:	39	22	61	29	18	10	4	-	-

2005-2006 m. Panevėžio apygardos prokuratūros teritorijoje buvo pradėtas 61 ikiteisminis tyrimas dėl turto prievartavimo: 2005 m. – 39 ikiteisminiai tyrimai, o 2006 m. – 22 ikiteisminiai tyrimai. Teigtina, kad sumažėjo 17 nusikaltimų ir tai sudaro bendrą mažėjimą 43 % (Lietuvoje bendras mažėjimas 32,7 %).

Bylos perduotos į teismą 2005-2006 metais¹⁰¹

6 lentelė

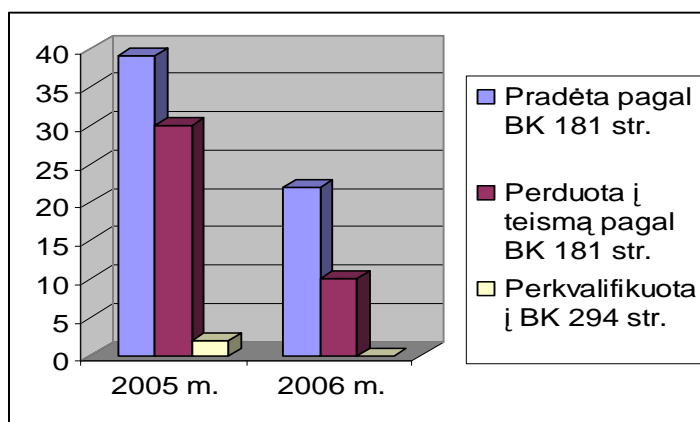
Prokuratūros	Pradėta 2005m.	Pradėta 2006m.	Bylos perduotos į teismą pagal:					
			BK 181str. 1d.		BK 181str. 2d.		BK 181str. 3d.	
			2005 m.	2006 m.	2005 m.	2006 m.	2005 m.	2006 m.
Panevėžio apygardos	13	5	2	3	8	4	1+1	-
Panevėžio m. apylinkės	9	7	7	1	-	-	-	-
Kėdainių raj. apylinkės	4	2	1+2	-	1	-	-	-
Utenos raj. apylinkės	3		1	-	-	-	-	-

¹⁰¹ 6 lentelėje pateikiama informacija apie perduotas į teismą baudžiamąsias bylas Panevėžio apygardos prokuratūros teritorijoje 2005-2006 metais pagal BK 181 str.1-3 d. Informacija paimta iš Kėdainių, Utenos, Biržų, Pasvalio, Rokiškio, Kupiškio, Anykščių ir Panevėžio miesto bei rajono policijos komisariatuose vedamų įvykių registracijos žurnalų 2005–2006 metų laikotarpiu. [Žr. 2007 m. vasario 20 d.]

Biržų raj. apylinkės	3	3	2	1	-	-	-	-
Pasvalio raj. apylinkės	3		2	-	-	-	-	-
Rokiškio raj. apylinkės	2	4	1	-	-	1	-	-
Kupiškio raj. apylinkės	-		-	-	-	-	-	-
Anykščių raj. apylinkės	2	1	1	-	-	-	-	-
Iš viso:	39	22	19	5	9	5	2	-

Per 2005-2006 metus Panevėžio apygardoje buvo baigti 40 ikiteisminių tyrimų ir bylos perduotos į teismą. Iš šio skaičiaus 38 perduotos su kaltinamuoju aktu (BPK 220 str.), o dvi – pagreitinoto proceso tvarka (BPK 426 str. Biržų raj. apylinkės prokuratūra). Šios kategorijos bylų bendras išaiškinamumas per analizuojamą laikotarpį yra 76,9 % . Iš 2005-2006 metais pradėtų 69 ikiteisminių tyrimų, iš kurių 8 – pradėti iki 2005 metų, buvo nutraukta – 17, o išaiškinta – 40, tai parodo aukštą turto prievartavimo bylų išaiškinamumą.

Iš visų Panevėžio apygardos prokuratūros teismui perduotų bylų, keturi asmenys yra išteisinti pagal 181 str., tačiau nuteisti pagal kitus nusikaltimus; viena baudžiamoji byla nutraukta – nukentėjusiajam susitaikius su kaltininku; vienoje baudžiamojoje byloje asmuo pripažintas padaręs pavojingą veiką, kuri numatyta BK 181 str. ir jo atžvilgiu taikytos priverčiamos medicininės priemonės; dviejose baudžiamosiose bylose – visiškai išteisinti 3 asmenys.

1pav. Pradėtų, perduotų į teismą ir perkvalifikuotų baudžiamųjų bylų santykis 2005-2006 metais

Akivaizdu, kad tik dviejose, teismo išnagrinėtose baudžiamosiose bylose (1-1387-04 ir 50-1-1458-04) teismas turto prievartavimą perkvalifikavo į savavaldžiavimą, nes nukentėjusieji ir įtariamieji buvo tarpusavyje susiję bendru turto, įvairiais civiliniais santykiais. Kaip pavyzdys, pateikiama baudžiamoji byla Nr. 50-1-1458-04, kurioje ikiteisminis tyrimas buvo baigtas 2005 m. birželio 15 d. kaltinamojo akto surašymu pagal 181 str. 3 d. ir kaltinamasis S.B perduotas teismui. 2005 m. spalio 14 d. nuosprendžiu Vilniaus apygardos teismas pripažino S.B. kaltu pagal BK 294 str. 2 d., taigi pagal BK 181 str. 3 d. kaltinamasis buvo išteisintas nenustačius, kad šis asmuo dalyvavo padarant jam inkriminuojamas veikas. Teismas nustatė, jog S.B. neprievartavo nukentėjusiųjų turto, o jiems tik reiškė pretenzijas į bendrą verslą, reikalaujamas perleisti įmonės akcijas, t.y. padarė savavaldžiavimą.

Peržiūrėjus Lietuvos Respublikos apygardų ir apylinkių teismų baudžiamųjų bylų¹⁰² medžiagą darytina išvada, jog turto prievartavimo perkvalifikavimo į savavaldžiavimą atvejų žymiai sumažėjo: iš 23 baudžiamųjų bylų, kuriose asmenys buvo teisiami už turto prievartavimą ir, iš 34 baudžiamųjų bylų – už savavaldžiavimą, tik dviem atvejais buvo prašoma teismo pakeisti kvalifikavimą (iš BK 178 str. 2d. į BK 294 str. – Vilniaus apygardos teismo nagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-396/2006; ir iš BK 181 str. 1d. į BK 294 str. - Vilniaus apygardos teismo nagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-9/2006), tačiau kvalifikacija nebuvo pakeista. Nemažai baudžiamųjų bylų teisme yra nutraukiamos kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (4 atvejai iš 23 bylų pagal BK 181 str.), bei kaltininkai išteisinami nesant nusikaltimo sudėties (2 atvejai iš 23 bylų pagal BK 181 str.).

Atliktas tyrimas leidžia daryti išvadą, kad turto prievartavimo perkvalifikavimas į savavaldžiavimą nėra labai dažnas teismų praktikoje. Kaltininko turtinės pretenzijos teisėtumas arba neteisėtumas bei tariamos teisės atskyrimas kvalifikuojant turto prievartavimą ir savavaldžiavimą didele dalimi teismų suprantama teisingai. Įstatymų leidėjui sukonkretinus turto prievartavimo normos dispoziciją, atsirado daugiau aiškumo jos taikymo prasme, tačiau ikiteiminio tyrimo pareigūnai ir teismai dažnai susiduria su kita problema, t.y. painiais ir prieštariniais teisiųjų, nukentėjusiųjų bei liudytojų paaiškinimais dėl ankstesnių turtinių santykių buvimo.

¹⁰² Peržiūrėtų baudžiamųjų bylų nuosprendžių ir nutarčių sąrašas pridedamas. Žr. Priedai. Lentelės Nr. 1-2. P.63-64.

3. TURTO PRIEVARTAVIMĄ IR SAVAVALDŽIAVIMĄ KVALIFIKUOJANTYS POŽYMIAI, JŲ PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI

Įstatymų leidėjas numatė tiek turto prievartavimą, tiek ir savavaldžiavimą kvalifikuojančius požymius. Kvalifikuojančios aplinkybės, būdamos specifinės konkretaus nusikaltimo atžvilgiu, daro veiklą labiau pavojinga, o tuo pačiu įtakoja nusikaltimo sunkumą.

Turto prievartavimą kvalifikuojantys požymiai nustatyti BK 181 str. 2 ir 3 dalyse. 2 dalyje reglamentuota – tas, kas prievartaudamas turta:

- panaudojo fizinį smurtą; atėmė asmeniui laisvę; sunaikino ar sugadino jo turta; kitokiu būdu padarė jam turtinės žalos.

3 dalyje reglamentuota – tas, kas prievartavo:

- didelės vertės turta; prievartavo turta dalyvaudamas organizuotoje grupėje.

Taigi, turto prievartavimas, turintis kvalifikuojančių požymių, priskiriamas sunkių nusikaltimų grupei, už kuriuos numatyta ir griežtesnė bausmė. Dažniausiai praktikoje fizinio smurto panaudojimas prievartaujant turta kaip įbauginimo forma, gali pasireikšti: 1) iš karto sumušant nukentėjusį ir tik po to pareiškiant įbaugintam žmogui, ką jis turi padaryti; 2) fiziniu smurtu tiesiogiai verčiant pasirašyti skolos dokumentą, paskambinti artimiesiems ir pan. Tokiais atvejais bauginimo elementas pasireiškia grasinimu toliau tęsti fizinio smurto veiksmus, jei nebus įvykdytas reikalavimas arba bent pažadėta jį įvykdyti. Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas išaiškino, kad fizinis smurtas, kaip turto prievartavimą kvalifikuojanti aplinkybė, apima ne visas smurtines veikas, o tik smūgių sudavimą, kitokius veiksmus, dėl kurių asmuo kenčia fizines kančias ar apribojama jo laisvė, taip pat lengvo ar apysunkio kūno sužalojimo padarymą¹⁰³. Dabar galiojančiame naujajame LR BK nebėra apysunkio kūno sužalojimo sąvokos, o baudžiamoji atsakomybė nustatyta atitinkamai už nesunkų sveikatos sutrikdymą (BK 138 str.) ir fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą (BK 140 str.). Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. kovo 14 d. kasacine tvarka nagrinėjo baudžiamąją bylą dėl Vilniaus apygardos teismo nuosprendžio, kuriuo V.Ž., M.Š., A.L., ir V.T. buvo pripažinti kaltais ir nuteisti pagal BK 181 str. 1-2 d. O būtent, visi kartu susitarę, siekdami palaužti nukentėjusiosios G.K. valią, reikalaudami kas savaitę jiems mokėti po 200 Lt grasino panaudoti fizinį smurtą, ją sužaloti, perduoti už tai, kad galėtų

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

netrukdomai verstis prostitucija. Tęsdami nusikaltamą veiką prieš G.K. panaudojo fizinį smurtą - sukėlė nežymų sveikatos sutrikdymą t.y. V.T. ir M.Š. sudavė ranka du smūgius į liemenį, taip sukeliant fizinį skausmą; vieną smūgį į koją ir vieną į petį, padarydami kraujosruvą kairiajame žaste. Kvalifikuodamas nuteistųjų nusikalstamas veikas, teismas pagrįstai jas atskyrė pagal nukentėjusiosios atžvilgiu panaudotos prievartos požymį. Nuteistųjų veiksmai dėl G.K., A.P., S.B. ir V.S. turto prievartavimo grasinant panaudoti fizinį smurtą ir panaudojant psichinę prievartą teisingai kvalifikuoti pagal BK 181 str. 1 d. Tuo tarpu visų nuteistųjų nusikalstamos veikos prievartaujant G.K. ir A.P. turta, panaudojant fizinį smurtą, teisingai kvalifikuotos pagal BK 181 str. 2 d.¹⁰⁴.

Kai panaudojus fizinį smurtą padaromas sunkesnis nusikaltimas, veika kvalifikuojama ir pagal straipsnius, numatančius atsakomybę už šiuos nusikaltimus, bet nukentėjusiojo ar jo artimųjų nužudymo atveju veika kvalifikuotina pagal nusikaltimų sutaptį – BK 129 str. 2 dalies 9 punktą ir 181 straipsnį¹⁰⁵.

Savavaldžiavimą kvalifikuojantys požymiai nustatyti BK 294 str. 2 dalyje – tas, kas savavaldžiavo:

- panaudodamas psichinę ar fizinę prievartą nukentėjusiam ar jo artimam asmeniui.

Taigi, savavaldžiavimas, turintis kvalifikuojančių požymių, priskiriamas apysunkių nusikaltimų grupei, už kuriuos numatyta taip pat griežtesnė bausmė. Fizinė prievarta, kaip kvalifikuojantis požymis yra platesnė sąvoka lyginant su jau aptartu turto prievartavimą kvalifikuojančiu požymiu – fiziniu smurtu. Fizinė prievarta apima bet kokią veiksmą (fizinį poveikį), susijusį su nukentėjusiojo ir įtariamojo kontaktu - fizinio smurto panaudojimą, judėjimo laisvės suvaržymą, kitokios galimybės priešintis atėmimą. Remiantis normų konkurencijos taisykle fizinė prievarta apima BK 138 str. 1d., 140 str., 146 str. 1d., kurių atskirai kvalifikuoti nereikia. Pavyzdžiui, 2005 m. lapkričio 9 d. Šiaulių apygardos teismas pripažino teisingu Pakruojo apylinkės teismo nuosprendį, kuriuo A.J. R.J. ir S.K. nuteisti pagal BK 294 str. 2 d. Nuteistieji, panaudodami fizinę prievartą A.Š. atžvilgiu – suduodami smūgius rankomis ir kojomis į įvairias kūno vietas bei kitokiu būdu kankindami, dėl ko A.Š. buvo nesunkiai sutrikdyta sveikata, bei per prievartą laikydami nukentėjusįjį S.K. namuose ir vežiodami automobiliu, reikalavo pasakyti kas pavogė Pakruojo rajone esančiame miške, neteisėtai R.J laikomas 1000 pakelių cigarečių, bei privertė gražinti 50 pakelių. Teismas išaiškino, kad savavaldžiavimo metu panaudota

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-306/2006. Kategorija 1.2.14.1.; 1.2.14.6.; 1.2.14.7. www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. Teismų praktika Nr.21.Vilnius. 2004. P-224-250.

fizinė prievarta buvo ne nusikalstamos veikos tikslas, o tik priemonė realizuoti savo nerealizuotą teisę, todėl įvertinus tai, jog savavaldžiavimas priskiriamas prie apysunkių nusikaltimų, o nesunkus sveikatos sutrikdymas be kvalifikuojančių požymių yra nesunkus nusikaltimas, daroma išvada, jog savavaldžiavimas apima nesunkų sveikatos sutrikdymą, dėl ko atskirai veika pagal BK 138 str. 1 d. nekvalifikuotina¹⁰⁶. Tuo tarpu sunkus sveikatos sutrikdymas, nužudymas, lytinė prievarta, žmogaus pagrobimas įkaitu turi būti kvalifikuojami atskirai nuo savavaldžiavimo pagal atitinkamus BK straipsnius.

Kitas, alternatyvus, savavaldžiavimą kvalifikuojantis požymis – psichinė prievarta, o turto prievartavimo atveju (jau buvo kalbėta) - jis yra būtinas. Psichinė prievarta, tiek turto prievartavimo, tiek ir savavaldžiavimo atveju naudojama kaip priemonė priversti nukentėjusį įvykdyti prievolę. Tačiau, konkrečiai savavaldžiautojui vykdant savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę, ji gali pasireikšti tik pačiais pavojingiausiais grasinimais: panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą, ar kitokiu būdu padaryti didelę turtinę žalą. Būtina pabrėžti, kad tiek psichinė, tiek ir fizinė prievarta gali būti panaudota prieš nukentėjusį ar jam artimus asmenis, kuriais laikytinas bet kuris žmogus, kurio likimas rūpi nukentėjusiajam. Mažesnio pavojingumo grasinimų, pavyzdžiui, grasinimo paskelbti kompromituojančią informaciją, pripažinimas savavaldžiavimą kvalifikuojančiu, turi būti labai atsargus, ir tai sprendžiama tik įvertinus visas bylos aplinkybes bei atsižvelgus į įvykio kontekstą (juk kaltininkas vis dėlto įgyvendina subjektinę teisę).

Aukščiausiojo Teismo senatas¹⁰⁷, kalbėdamas apie fizinio smurto, kaip turto prievartavimo požymį savo išaiškinime rėmėsi ankščiau galiojusiu baudžiamuoju įstatymu, kuomet fizinio smurto sąvoka apėmė ir asmens laisvės suvaržymą. Dabartiniame BK, asmens laisvės atėmimas yra išskirtas kaip atskiras turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis, suprantamas kaip tyčinis atėmimas nukentėjusiajam fizinės galimybės lemti savo buvimo vietą. T.y. žmogaus sulaikymas jo buvimo vietoje ir jo judėjimo arba judesių laisvės suvaržymas, uždarant jį patalpoje, neleidžiant išeiti iš namų, taip pat surišant, surakinant, laikant rankomis ir pan., bei priverstinis perkėlimas iš jo buvimo vietos į kitą vietą ir laikymas toje vietoje. Laikas, kuriam iš aukos atimama laisvė gali būti ilgesnis ar trumpesnis, tačiau jis turi būti pakankamas, kad galima būtų tvirtinti, jog asmeniui iš tiesų buvo atimta laisvė, kaip priemonė turtui prievartauti. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paliko galioti Panevėžio apygardos teismo nuosprendį,

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-403-282/2005. Procesinio sprendimo kategorija 2.4.,2.4.6.3.3.,2.4.7.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

kuriuo L.C. ir V.M. buvo pripažinti kaltais ir nuteisti pagal BK 181 str.3 d. už tai, kad grasindami susidoroti su R.P. prievarta jį atgabeno į butą, kuriame nuo 2002 m. lapkričio 7 d. 20.10 val. iki 2002 m. lapkričio 8 d. 8 val. atėmė P.R. laisvę, atvirai reikalavo iš jo 20 000 JAV dolerių už tariamą apsaugą¹⁰⁸. Laisvės atėmimas, prievartaujant turtą gali pasireikšti ne tik naudojant fizinę, bet ir psichinę prievartą, t.y. apgaulę ar pasinaudojant bejėgiškumu, tačiau kvalifikavimo prasme yra svarbiausias įbauginimo tikslas. Prievartaujant turtą gali būti laisvė atimama ir vaikams, o tai pasireiškia neteisėtu jų paėmimu savo žinion iš tėvų, globėjų ar vaikų įstaigos bei atėmimu iš jų galimybės lemti vaiko buvimo vietą. Neteisėtas laisvės atėmimas, bei vaiko pagrobimas yra nusikaltimai, kurių sankcijos yra švelnesnės nei turto prievartavimo, todėl atsižvelgiant į normų konkurencijos taisyklę, jų atskirai kvalifikuoti nereikia.

Turto sunaikinimas ar sugadinimas kaip turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis, taikytinas taip pat tuomet, kai tai buvo padaryta įbauginimo tikslais t.y. norint sustiprinti patį grasinimą arba kai psichinė prievarta nedavė rezultatų. Turto sunaikinimas ar sugadinimas vien iš keršto ar pykčio už reikalavimo nevykdymą, neturėtų būti traktuojamas kaip turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis. BK 187 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už tyčinį turto sunaikinimą ar sugadinimą, tačiau kvalifikuota turto prievartavimo sudėtis apima šią veiką ir pritaikant normų konkurencijos taisyklę, jos atskirai kvalifikuoti nereikia. Teismų praktika rodo, kad turto sunaikinimo prievartaujant turtą įrodymas nėra lengvas – sunku įrodyti, jog turtas buvo naikinamas norint priversti įvykdyti tam tikrą reikalavimą.

Bendrajai prasme žala yra turtinė, fizinė ar moralinė nusikaltimo pasekmė, tiesiogiai kilusios iš nusikalstamos kaltininko veikos¹⁰⁹. Didelės turtinės žalos padarymas – alternatyvus turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis, kurio įvertinimas reikalauja visapusiško nusikaltimo aplinkybių išaiškinimo, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, o tai - teismo diskrecijoje. Teismas, turi atsižvelgti į žalos piniginę išraišką, nukentėjusiojo materialinę padėtį, išlaikytinių buvimą ir kitas aplinkybes. Į žalos dydį turėtų būti įskaičiuojama ne tik prievartautojui perduoto, perrašyto ar kitaip jo interesams apiforminto turto kaina, bet ir žala, kuri padaryta turtą sunaikinant ar sužalojant, žala, atsiradusi dėl to, kad buvo skolintasi perduodamus pinigus ir už tai mokamos palūkanos bei kitos panašios išlaidos ar patirti nuostoliai¹¹⁰. „Turtinė žala“ – plati sąvoka, kurią

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-422/2004. Kategorija S-2.1.2.1.14.3. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 21 d.].

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].

vertinant reikėtų vadovautis ir LR Civilinio kodekso 6.249 str. pateiktu žalos apibrėžimu: „žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos, taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų“¹¹¹, taip pat didelė turtine žala gali būti pripažintos nukentėjusiojo gydymosi išlaidos, patirtos dėl kaltininko tyčinių nusikalstamų veiksmų. Taikant didelės turtinės žalos požymį būtina nustatyti juridiskai reikšmingą priežastinį ryšį tarp kaltininko veikos ir kilusios žalos, taip pat ir kaltininko tyčią, tiesiogiai ar netiesiogiai apimančią didelės žalos atsiradimą. Veika kvalifikuojama kaip turto prievartavimas pasikėsinant padaryti didelę turtinę žalą tais atvejais, kai kaltininkas siekė tokią žalą padaryti, bet pasekmės neatsirado dėl ne nuo jo priklausančių aplinkybių, pavyzdžiui, perduota „lėlė“, pažymėti banknotai, policijos pasala ir pan.

Baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą kyla tik tuomet jeigu padaryta didelė žala, asmens teisėms ir teisėtiems interesams ir tai yra savavaldžiavimo būtinas požymis, o jau aptartas didelės turtinės žalos atsiradimas yra turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis. Žala, padaryta savavaldžiaujant kiekvienu konkrečiu atveju įrodinėjama atskirai, tačiau, panaudojus psichinę ar fizinę prievartą veika kvalifikuojama tik pagal BK 294 str. 2 d. ir papildomai inkriminuoti didelės žalos padarymą pagal BK 294 str. 1 d., nereikia.

Moralinis turtinės pretenzijos aspektas galimas tiek turto prievartavimo, tiek ir savavaldžiavimo bylose. Taigi, neteisėtais veiksmais gali būti pakenkiami neturtiniai asmens interesai, kuriuos taip pat saugo ir gina teisė (CK 1 str. 1 d.). Pagal CK 6.250 str.¹¹² neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas, įtvirtintas CK 6.283 str. 1 d., objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, kadangi neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatymas numato pinigine satisfakcija¹¹³, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt. Civilinėse bylose nustatant neturtinės žalos dydį teismas vadovaujasi reikšmingomis bylos aplinkybėmis, tačiau galiausiai apsiribojama

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: Žinios., 2000, Nr. 74-2262.

¹¹² Teisė į moralinės (neturtinės) žalos atlyginimą atsiranda visais atvejais, kai ji padaryta: 1) dėl nusikaltimo; 2) asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo; 3) kitais įstatymų nustatytais atvejais. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Žr. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas 6.250 str. Vilnius. 2002. P.505.

¹¹³ Satisfakcija [lot. *satisfactio* – patenkinimas] - atlyginimas už padarytą skriaudą. Žr. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius. 2003. P.662.

sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijais. Baudžiamosiose byloje teismas nagrinėja teisią kaltės klausimą, todėl turi atsakyti: ar 1) kaltininkas iš tiesų turėjo teisinį pagrindą reikalauti atlyginti neturtinę žalą; jei toks pagrindas yra, ar 2) pareikalautas atlyginimo dydis neviršija sąžiningumo, teisingumo ir protingumo ribų; ar 3) reikšdamas nepagrįstas arba pernelyg didelės pretenzijas kaltininkas galėjo sąžiningai klysti, manydamas turįs tokį reikalavimą. Pripažįstant kaltininko veiksmus teisės į neturtinės žalos atlyginimą įgyvendinimu, pirmiausia reikia nustatyti, kad jis iš tiesų patyrė tokią žalą, t.y. fizinį skausmą, dvasinius išgyvenimus ir sukrėtimus, nepatogumus, emocinę depresiją, pažeminimą, reputacijos pablogėjimą, bendravimo galimybių sumažėjimą ar kitas panašias pasekmes, ir tik tada ieškoti teisinio pagrindo, leidžiančio reikalauti kompensacijos¹¹⁴.

Didelės vertės turto požymiui įstatymų leidėjas suteikė didžiausią pavojingumo laipsnį, nors objektyviai nukentėjusiajam padarytos turtinės žalos didelė vertė akivaizdžiai didesnė (pavojingumo prasme) nei tyčia, nukreipta į didelės vertės turtinės naudos gavimą. BK 190 straipsnyje reglamentuota, kokiam turtui taikomas didelės vertės požymis - tai toks turtas, kurio vertė viršija 250 MGL dydžio sumą¹¹⁵, t.y. viršija 32500 Lt, nes 1 MGL yra 130 Lt¹¹⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. vasario 12 d. kasacine tvarka išnagrinėjęs baudžiamąją bylą dėl Vilniaus apygardos teismo nuosprendžio, paliko jį galioti, kuriuo L.A.N. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 181 str. 3 d. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad nuteistasis L.A.N. apgaule įviliojo nukentėjusį į butą, ten surišo rankas, atimdamas laisvę, panaudojo fizinį smurtą – sumušė, grasino daiktu, panašiu į pistoletą ir neturėdamas teisėto pagrindo atvirai reikalavo už išlaisvinimą perduoti 300 000 Jungtinių Arabų Emiratų dinarų, o tai atitinka 283902 Lt¹¹⁷. Kvalifikuojant turto prievartavimo stambų mastą (didelę vertę) gali tekti nustatyti ne tik kaltininko užvaldytų ar reikalautų daiktų ar pinigų vertę, bet ir turtinių teisių ir prievolių bei kitos turtinės naudos kainą, atsižvelgiant į reikalavimo dalyką.

2003 m. liepos 7 d. Baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu 181 str. 3 dalis buvo papildyta nauju turto prievartavimą kvalifikuojančiu požymiu¹¹⁸. O naujojo BK 25 str. pateikta ir

¹¹⁴ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002. P.210.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Žinios., 2000, Nr. 89-2741. P.76.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos „2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas“: Žinios., 2006, Nr. 138-5265.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-172/2005. Kategorija 1.2.14.7.; 2.1.6.2. www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Žinios., 2000, Nr. 89-2741.

organizuotos grupės, kaip vienos iš bendrininkavimo formų samprata¹¹⁹. Konkrečiai, organizuotos grupės nariai iš anksto aptaria, suderina svarbiausius numatomos bendros nusikalstamos veikos momentus: parengiamas nusikaltimo padarymo planas, numatomas nusikaltimo padarymo mechanizmas, bendrininkams nurodomos užduotys, paskirtomi vaidmenys, sutariama dėl nusikaltimo padarymo būdo, vietos, laiko¹²⁰, o tai svarbu kvalifikuojant bendrai daromą nusikalstamą veiką, sprendžiant bendrininkų atsakomybės diferencijavimo klausimus. Taigi, organizuota grupė gali susiformuoti rengimosi padaryti nusikalstamą stadijoje arba jau pradėtos ir tęsiamos veikos metu, be to gali susidaryti prie pavienio nusikalstamą veiką darančio asmens prisijungus kitiems asmenims, siekiantiems veikti kartu. Realizuodami bendrai suderintą nusikalstamos veikos planą organizuotoje grupėje gali: 1) visi jos nariai atlikti vykdytojo funkcijas, tačiau yra pasiskirstę vykdytojo funkcijas; 2) yra keli organizatoriai; 3) atskiruose to paties nusikaltimo epizoduose ar darant kitus nusikaltimus tam pačiam dalyviui tenka skirtingi vaidmenys¹²¹. Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. kovo 27 d. apeliacine tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą ir pakeitė Kauno apygardos teismo nuosprendį, kuriuo V.T. veiką iš BK 181 str. 3 d. perkvalifikavo į BK 294 str. 1 d. V.T. manymu, teisme išnagrinėti įrodymai nepatvirtina pirmos instancijos teismo išvados, jog jis neva prievartavo turtą dalyvaudamas organizuotoje grupėje. Teismas nenustatė, kas buvo tokios grupės organizatorius, be to organizuotos grupės sąvoka pati reikalauja, jog asmuo būtų suvienijęs bendrininkus į tokią grupę, parengęs nusikalstamą veiką, vadovavęs jos darymui, koordinavęs grupės narių veiksmus bei jiems vadovavęs. Apeliacinis teismas konstatavo, jog nebuvo įrodyta, kad V.T. veikė kaip organizuotos grupės organizatorius. Taip pat nebuvo nustatyta kuris iš bendrininkų, nesant kitų ikiteisminio tyrimo nenustatytų asmenų parodymų buvo organizatorius, o nenustačius organizatoriaus, nenustatyti ir nuosprendyje neaptarti ir kiti organizuotos grupės požymiai. Teismas, įvertinęs V.T. atliktus veiksmus konstatavo, kad jis buvo nusikaltimo vykdytojas, o išvada, jog veikė organizuotoje grupėje, susitaręs su ikiteisminio tyrimo metu nenustatytais dviem asmenimis daryti sunkų nusikaltimą, yra tik prielaida¹²².

¹¹⁹ Organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Žr. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas 25 straipsnio 3 dalis.

¹²⁰ Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamosioje teisėje. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P.71.

¹²¹ Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2004. P.167.

¹²² Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-55/2006. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.28.3; 2.1.6.2.; 2.4.6.3.1; 2.4.6.3.3. [Žr. 2007 m. kovo mėn. 17 d.].

Kitoje baudžiamojoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėjo V.Ž., M.Š., A.L., ir V.T. kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo nuosprendžio. Nuteistieji nurodė, kad jokioje organizuotos grupės veikloje nedalyvavo, turto neprievartavo ir jokių pinigų nei asmeniškai, nei per kitus asmenis negavo. Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad apygardos teismas perkvalifikuodamas V.Ž. bendrininkavimą padarant nusikaltimus iš organizatoriaus į lengvesnę bendrininkavimo rūšį – nusikaltimo vykdytojo, buvo objektyvus, nes rėmėsi ne tiek teisiniais vertinimo kriterijais, o labiau gyvenimiška logika ir patirtimi. Taip pat konstatavo, kad visi nuteistieji pagrįstai pripažinti turto prievartavimo bendravykdytojais - nors atliko skirtingas funkcijas versdami nukentėjusiąsias perduoti turta: pareiškiant grasinimus bei renkant piniginę duoklę aktyvesnis ir labiau pastebimas vaidmuo buvo V.T. ir A.L., nors ir M.Š. bei V.Ž. atliko turto prievartavimo objektyviosios pusės veiksmus bei organizuojantį, sutelkiantį vaidmenį grupėje. Todėl teismai padarė teisingą išvadą, kad nuteistųjų vaidmuo ir reikšmė padarant nusikaltimą yra panaši, jie veikė iš anksto susitarę, bendrai visi suprato vieni kitų veiksmus ir siekė bendro tikslo¹²³.

Kadangi suderintais kelių asmenų veiksmais yra daugiau galimybių paslėpti nusikalstamos veikos pėdsakus bei sudaryti kitas kliūtis joms išaiškinti, išvengti atsakomybės ir ryžtis tęsti nusikalstamą veiką, todėl veika padaryta bendrininkaujant, paprastai kelia didesnę pavojų, negu vieno asmens daroma ar padaryta veika. Įstatymų leidėjas numatė, kad savavaldžiavimas, skirtingai nei turto prievartavimas, padarytas bendrininkų ar organizuotoje grupėje yra teismo vertinamas kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė¹²⁴ ir į tai atsižvelgiama skiriant kaltinamajam bausmę.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-306/2006. Kategorija 1.2.14.1.; 1.2.14.6.; 1.2.14.7. www.lit.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].

¹²⁴ Žr. BK 60 straipsnis reglamentuoja baudžiamąją atsakomybę sunkinančias aplinkybes. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Žinios., 1961, Nr. 18-147. P.29.

IŠVADOS

Darbe, atlikus turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumų bei skirtumų analizę, formuluojamos išvados:

1. Ne visų užsienio šalių dabar galiojantys baudžiamieji įstatymai turto prievartavimą reglamentuoja specialiuose straipsniuose, pateikiant išsamią sampratą, tačiau esminiai požymiai, t.y. kaltininko keliamų turtinių pretenzijų vykdymas, paremtas vertimu ir grasinimais siekiant turtinės naudos, konstruojami panašiai. Savavaldžiavimas daugelio šalių įstatymuose priskiriamas nusikaltimams valdymo tvarkai, pabrėžiant savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės vykdymą neteisėtomis priemonėmis.

2. Turto prievartavimas ir savavaldžiavimas skiriasi pagal kėsinosi objektus – turto prievartavimui būdingas vertimas suteikti neteisėtą turtinę naudą, kai turtinės kaltininko pretenzijos nepagrįstos jokia įstatymo ginama teise, o savavaldžiavimo sudėties buvimą lemia kaltininko ar kito asmens tikros ar tariamos teisės savavališkas, paremtas prievarta vykdymas, padarant didelę žalą asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Tačiau, nusikaltimai panašūs papildomų objektų prasme – analizuota teismų praktika tik patvirtina, kad dažniausiai kėsinamasi ar padaroma žala žmogaus sveikatai, laisvei ir nuosavybei. Turto prievartavimo dalykas suprantamas per tai, į ką gali būti nukreipta veika, t.y. į materialų turta, turtines teises, atleidimą nuo turtinės pareigos, kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar susilaikymą nuo jų. Nors teisinėje literatūroje nėra sutinkamas konkretus savavaldžiavimo dalyko apibrėžimas, manytina, kad kaip turtas ir turtinės teisės jis sutampa su turto prievartavimo dalyku.

3. Turto prievartavimo atskyrimas nuo savavaldžiavimo suprantamas per esminį kriterijų – kaltininko turtinės pretenzijos teisėtumą arba neteisėtumą. Nors tariamos teisės samprata gali būti priedanga nusikaltėliams išvengti griežtesnės bausmės, tačiau išanalizuotos baudžiamosios bylos leidžia daryti išvadą, kad tikros ar tariamos teisės įgyvendinimo samprata didele dalimi teismų suprantama teisingai. Analizuota baudžiamųjų bylų medžiaga parodo, kad kvalifikuojant turto prievartavimą dažniausiai susiduriama su ankstesnių turtinių santykių tarp reikalaujančiojo ir nukentėjusiojo įrodinėjimu, nes tokių sąsajų buvimas veikia daro panašią į savavaldžiavimą. Neretai teismams tenka spręsti ar kaltininkas savavaldžiaudamas iš tikrųjų įgyvendina teisę ar ji atitinka, ar aiškiai neperžengia turtimos teisės ribų, nes priešingu atveju toje dalyje reikalavimas pripažintinas turto prievartavimu.

4. Turto prievartavimas bei savavaldžiavimas pasireiškia aktyviais veiksmais, tačiau turto prievartavimui būdingas vertimas bei grasinimas, o savavaldžiavimui – savavališkas savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės vykdymas, kai dėl to padaroma didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Grasinimų įvairovė, pasireiškianti per alternatyvias turto prievartavimo psichinės prievartos rūšis, bei savavaldžiavimą kvalifikuojanti psichinė prievarta, turi panašumo sąlytį, kadangi naudojama įbauginimo tikslu prieš nukentėjusį ar jo artimuosius. Teismai dažnai vengia nurodyti argumentus, kurie nulėmė neapibrėžto grasinimo kvalifikaciją, o tiesiog pacituoja nusikaltimo sudėties dalį, reglamentuojančią turto prievartavimo ar savavaldžiavimo grasinimų rūšį. Manytina, kad tokia praktika ydinga.

5. Turto prievartavimo sudėtis formali, o baigtumo momentas siejamas su nukentėjusiojo supažindinimu su reikalavimu, paremtu grasinimu, turiniu. Skirtingai nei turto prievartavimo, savavaldžiavimo sudėtis yra materiali, todėl būtinu šio nusikaltimo objektyvumu požymiu yra veikos sukelti padariniai – padarymas didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėtys nėra ribojamos laiko atžvilgiu, t.y. neigiamomis pasekmėmis gali būti grasinama tiek tuoj pat, tiek ir ateityje, bet tai nėra svarbu analizuojamų nusikaltimų kvalifikavimui.

6. Didelės vertės turto prievartavimas bei padarymas didelės turtinės žalos kaip turto prievartavimą kvalifikuojantys požymiai, o savavaldžiavimo būtinasis požymis – didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams padarymas teismų vertinami atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, kurios dažnai yra ginčijamos. Kadangi didelės žalos požymis apima tiek turtinę, tiek ir neturtinę žalą, o pastarosios žalos dydžio riba nėra nustatyta LR civiliniame kodekse – teismai susiduria su vertinimo problema.

7. Lietuvoje 2005–2006 metais sumažėjo užregistruotų turto prievartavimo atvejų (37%), o savavaldžiavimo – nežymiai padidėjo (apie 9%). Šie skaičiai parodo situaciją, kuomet keičiasi ir daromų nusikaltimų pobūdis, t.y. nors primityvaus reketavimo mąstas Lietuvoje sumažėjo, tačiau vis dar išlieka pažeidžiamas smulkus ir vidutinis verslas, kai turto prievartavimas pasireiškia per duoklių rinkimo formą. Daugiau užregistruojama atvejų, kuomet prievartaujamas nedidelės vertės turtas ir pagrindiniai vykdytojai tampa nepilnamečiai, o nusikaltimai padaromi mokymo įstaigose ar prie jų esančiose teritorijose. Atliktas statistinis tyrimas leidžia daryti išvadą, kad turto prievartavimo perkvalifikavimas į savavaldžiavimą nėra labai dažnas teismų praktikoje.

SANTRAUKA

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumai ir skirtumai

Tiek turto prievartavimas, tiek savavaldžiavimas yra pavojingos nusikalstamos veikos, už kurias Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato baudžiamąją atsakomybę. Prievartaujant turtą kėsiniama į svarbiausius demokratinės visuomenės gėrius – nuosavybę, turtines teises bei turtinius interesus, savavaldžiaujant – į valstybės valdymo tvarką, t.y. valstybėje įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytą asmens teisių ir pareigų įgyvendinimo tvarką. Darbe, remiantis įstatymais, mokslininkų darbais, baudžiamųjų bylų praktine medžiaga, atlikto statistinio tyrimo rezultatais, atskleidžiami darbo įžangoje pateikti uždaviniai – analizuojamos turto prievartavimo bei savavaldžiavimo sampratos, panašumai bei skirtumai, kvalifikuojantys požymiai, perkvalifikavimo problematika.

Pirmojoje darbo dalyje, atsižvelgiant į įstatymo konstrukcijos kaitą bei reglamentavimą kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, analizuojama turto prievartavimo bei savavaldžiavimo samprata.

Antrojoje darbo dalyje išsamiai atskleidžiamos turto prievartavimo bei savavaldžiavimo pagrindinės sudėty, išryškinami panašumai ir skirtumai, kurie naujai atsirado ar buvo pakeisti po naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo. Parodomas perkvalifikavimo tendencijos, pateikiant aktualius teismų praktikos pavyzdžius bei autoriaus vertinimus. Akcentuojami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato oficialūs išaiškinimai formuojant bei vienodinant teismų praktiką abiejų nusikaltimų prasme. Darbe nuosekliai laikomasi pasirinktos temos krypties – atskleisti esminius analizuojamų nusikaltimų panašumus bei skirtumus, pabrėžiant jų santykį ir su kitomis Baudžiamajame kodekse reglamentuotomis nusikalstamomis veikomis. Pateikiama statistika apie turto prievartavimo ir savavaldžiavimo dinamiką Lietuvoje bei turto prievartavimo perkvalifikavimo į savavaldžiavimą Panevėžio apygardoje duomenys.

Trečioji magistro darbo dalis skirta turto prievartavimą ir savavaldžiavimą kvalifikuojančių požymių analizei bei palyginimui, kurie būdami specifiniai kiekvienos konkrečios sudėties atžvilgiu, daro veiką labiau pavojingą ir įtakoja nusikaltimo sunkumą. Akcentuojama nauja savavaldžiavimo sudėties konstrukcija bei organizuotos grupės kaip turto prievartavimą kvalifikuojančio požymio suvokimas, atsižvelgiant į įstatymo leidėjo pakeitimus.

SUMMARY

Extortion of Property and Self-Governing: Similarities and Differences in Crime Composition

Extortion of property and self-governing are dangerous criminal activities punishable by law in accordance with the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Extortion of property encroaches upon the most important underpinnings of democratic society: property, property rights and property interests. Self-governing undermines the rule of law, i.e. county's ability to implement its persons' rights and obligations through laws and other legal regulations. This thesis employs current laws, published scholarly works, actual criminal cases and statistical results of an author's study to address the tasks outlined in its introduction: it analyzes definitions and features of property extortion and self-governing, describes similarities and differences between them, and addresses difficulties in attributing a crime to particular category.

The first part of the thesis analyzes the definitions of property extortion and self-governing with attention to the evolution of those definitions over time alongside changes in law and compares them to Criminal Codes of other countries.

The second part of the thesis provides a comprehensive review of property extortion and self-governing crime compositions and exposes their similarities and differences, which either appeared new or were altered by the introduction of the new Criminal Code. Based on actual court cases, it addresses tendencies to re-classify those crimes and provides author's assessment of such practice. It accents Lithuanian Supreme Court senate clarifications which help to form and unify court practices regarding both of the crimes. The thesis strictly adheres to its primary goal of revealing essential similarities and differences between the two crimes, while emphasizing their relationship with other criminal activities defined by Criminal Code. It presents statistical data about property extortion and self-governing dynamics in Lithuania and data about re-classification of property extortion as self-governing in a Panevėžys region.

The third part of the Master's thesis analyzes and compares the defining features of property extortion and self-governing. These features, specific to each crime category, make such activity dangerous and influence the gravity of the crime. In accordance with law changes, a new composition of the crime of self-governing and the role of an organized crime group as a defining feature of property extortion are emphasized.

Panaudotų šaltinių sąrašas:

Įstatymai ir kiti teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija: Žinios., 1992, Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Žinios., 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Žinios., 1961, Nr. 18-147.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2006.
5. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Vilnius. 2003.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: Žinios., 2000, Nr. 74-2262.
7. LTSR Baudžiamasis kodeksas. Vilnius. 1978.
8. Italjanskij ugalovnyj kodeks 1930 m. Moskva, 1941.
9. Ugalovnyj zakon (Saėjm) Latvijskoj Respubliki. Riga. 1998.
10. Ugalovnyj kodeks Rossijskoj Federaciji. Moskva 2001.
11. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolas: Žinios. 1996, Nr. 15-386.
12. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius. 1991
13. Lietuvos Respublikos „2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas“: Žinios., 2006, Nr. 138-5265.

Specialioji literatūra:

1. Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005.
2. Apanavičius M., Pavilionis V. Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai Vilnius. 1980.
3. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius. 2001.
4. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. 1 knyga. Vilnius. 2001.
5. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. 2 knyga. Vilnius. 2001.

6. Bikelis S. Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo samprata ir jo baudžiamoji teisinė reikšmė. *Jurisprudencija*. 2006 7(85); 57-63.
7. Bluvšteinas J. *Kriminologija*. Vilnius. 1994.
8. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas. 1997.
9. Drakšienė A. Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius. 1998.
10. Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamajoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001, t. 21(13); 101-115.
11. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos Teisės universitetas. Vilnius. 2002.
12. Fedosiuk O. Šantažas užsienio ir Lietuvos baudžiamajoje teisėje. *Teisės problemos*. 1998. Nr. 3-4. P. 158-165.
13. Gutauskas. A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. *Jurisprudencija*. 1999, t. 13(5); 21-31.
14. Jovaišas K. Nuosavybės teisinis režimas. Teisės institutas. Vilnius. 2006.
15. Kiškis A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*. 2006, 3(81); 32-39.
16. Klimka. A. Nusikaltimo sudėtis. Vilnius. 1971.
17. Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2004.
18. Lietuvos Respublikos baudžiamajo proceso kodekso komentaras. I dalis: Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. I dalis. Teisės institutas. Vilnius. 2000.
20. LTSR baudžiamajo kodekso komentaras. Vilnius. 1989.
21. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Kaunas. 1996.
22. Ormeron D. *Criminal law. Cases and Materials*. Oxford university press. 2006.
23. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. *Justitia*. Vilnius. 2006.
24. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius. 1996.
25. Piesliakas V. Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo nustatymas teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2006 7(85); 7-15.
26. Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos Baudžiamajame Kodekse. Vilnius. 1995.
27. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. *Teisė*. 2003.

28. Soloveičikas D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Justitia. Vilnius. 2006.
29. Tarptautinių žodžių žodynas. Antra pataisyta laida. Vilnius. 2003.
30. Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius. 1972.
31. Vadapalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Eugrimas. Vilnius. 2003.
32. Valikonytė I. Lietuvos didžiosios kunigaikštystės Ponų tarybos vaidmuo valstybiniame ir politiniame gyvenime XVa. antroje pusėje. Vilnius. 1972. T.13. P.71-80.
33. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Justitia. Vilnius. 2000.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. Teismų praktika Nr.23.Vilnius. 2005. P-315-324.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. Teismų praktika Nr.21.Vilnius. 2004. P-224-250.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Teismų praktika Nr.19. Vilnius. 2003.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 21 d.].
6. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-520/2006. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.28.3 www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].
7. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-1005/2001 (kategorija S-2.1.2.1.8.1) www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].
8. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-205a/2002 (kategorija S-2.1.2.1.5) www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].
9. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-665/2006 Procesinio sprendimo kategorija: 2.3.7.4.(S). www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. Vasario 18 d.].

10. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-167/2006. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.14.6. 2.1.6.2 (S) www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. vasario 18 d.].
11. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-194/2002. Kategorija S-2.1.2.1.8.3; S-2.1.1.3.2. Teismų praktika. Nr. 17. Vilnius. 2002.
12. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-640/2004. Kategorija S-2.1.2.1.14.3. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].
13. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-190/2003. Kategorija S-2.1.2.1.5; S-2.1.2.1.8.1 www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].
14. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-306/2006. Kategorija 1.2.14.1.; 1.2.14.6.; 1.2.14.7. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].
15. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-422/2004. Kategorija S-2.1.2.1.14.3. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].
16. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-172/2005. Kategorija 1.2.14.7.; 2.1.6.2. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].
17. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-646/1999. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo 17 d.].
18. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-259/2004. Kategorija S-2.1.2.1.14.3. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo mėn. 17 d.].
19. Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-821/2002. Kategorija S-2.1.2.1.8.3. www.lat.litlex.lt [Žr. 2007 m. kovo mėn. 17 d.].
20. Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-55/2006. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.28.3; 2.1.6.2.; 2.4.6.3.1; 2.4.6.3.3. [Žr. 2007 m. kovo mėn. 17 d.]
21. Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-165/2005. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.14.7.,1.2.28.3. [Žr. 2007 m. kovo mėn. 17 d.]
22. Lietuvos Respublikos Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-9/2006. Procesinio sprendimo kategorija 2.1.6.2.
23. Lietuvos Respublikos Panevėžio apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-00011-366-2006-59.
24. Lietuvos Respublikos Šiaulių apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-403-282/2005. Procesinio sprendimo kategorija 2.4.,2.4.6.3.3.,2.4.7.
25. Lietuvos Respublikos Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-11-317/2005.
26. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1126-526/2005.

27. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-516-158/2006.

28. Lietuvos Respublikos Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-244-81/2005. Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.28.3; 2.4.6.1.2

Internetinės nuorodos:

1. <http://www.ik.ku.lt/lessons/konspekt/moksl darb/pazinimo procesas.htm>

2. Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos statistinė ataskaita. <http://www.vrm.lt>

3. Nacionalinės teismų administracijos pateikiamas „Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita“. www.teismai.lt

4. <http://www.nplc.lt/statistika.html> Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras (NPLC)

Peržiūrėtų baudžiamųjų bylų (LR BK 181str.) nuosprendžių ir nutarčių sąrašas:

1. Lietuvos Respublikos Vilniaus miesto apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-9/2006. Procesinio sprendimo kategorija 2.1.6.2.
2. Lietuvos Respublikos Vilniaus miesto apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-9/2006. Procesinio sprendimo kategorija 2.1.6.2.
3. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-77-60-07. Procesinio sprendimo kategorija 2.4.7.
4. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1126-526/2005.
5. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-222-380/2006.
6. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-558-539/2006.
7. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-645-380/2006.
8. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-850-526/2005.
9. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-260-526/2005.
10. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1-122-539/2006.
11. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1-105-380/2007.
12. Lietuvos Respublikos Panevėžio miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1-00348-334-2005.
13. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N-1-084-441/06.
14. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N-1-803-409/6.
15. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-452-76-2006.
16. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-009-409/06.
17. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-511-478/2005. Procesinio sprendimo kategorija 2.1.9.1.;1.2.14.6.(N).
18. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1521-472/2005. Procesinio sprendimo kategorija 2.3.7.4.;2.3.7.3;1.2.14.6.
19. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1337-32/2005. Procesinio sprendimo kategorija 1.1.4.4.2.;1.2.14.6.;2.3.7.4.
20. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-0670-32/2005. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.14.2.2; 1.1.4.4.2.; 1.2.14.2.2.;1.2.14.6.; 1.2.29.2.; 1.1.4.4.5.; 1.2.14.2.2.; 2.3.7.4.
21. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-00371-579/2005. Procesinio sprendimo kategorija 2.3.7.1.;1.2.14.2.2.;1.2.14.6.
22. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-193-347/2005

23. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-135/2005 Procesinio sprendimo kategorija 2.1.9.1.;1.2.14.6.

2 lentelė

Peržiūrėtų baudžiamųjų bylų (LR BK 294 str.) nuosprendžių ir nutarčių sąrašas:

1. Lietuvos Respublikos Vilniaus miesto apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-396/2006. Procesinio sprendimo kategorija 1.2.14.2.1.; 1.2.28.3.
2. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-153-401/06. Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.28.3.; 2.4.2.4.
3. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-105-89/2006.
4. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-192-659/06. Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.28.3.; 2.3.7.1.
5. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-66-526/2006.
6. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1-155-380/2006.
7. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-71-255/05.
8. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-892-549/2005.
9. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-657-380/2005.
10. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-837-659/05.
11. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-532-526/2005.
12. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-516-158/2006.
13. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamasis įsakymas Nr. 1-760-108-2005.
14. Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-302-158-2006.
15. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-69-593/2007.
16. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-325-311/2005.
17. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1153-347/2006.
18. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1134/2005.
19. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-206-029/2006.
20. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-186/2005.
21. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-636-593/2006.
22. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-3412/2006.

23. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-215/2005.
24. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1919-32/2005.
25. Lietuvos Respublikos Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-01918-579/2006.
26. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-018-441/2006.
27. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-113-621/07.
28. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-497-771/06. Procesinio sprendimo kategorija: 1.1.7.2.7.;1.1.7.2.6.;1.1.8.10.;1.2.18.2.;1.2.28.3.
29. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-598-167/2005. Procesinio sprendimo kategorija: 1.1.7.2.7;1.1.10;1.1.6.3; 1.2.28.3; 2.3.7.1; 2.3.7.4.
30. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-450-409/06.
31. Lietuvos Respublikos Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-77-509/2006.
32. Lietuvos Respublikos Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-905-295/2006.
33. Lietuvos Respublikos Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-885-487/06.
34. Lietuvos Respublikos Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-623-271/06.